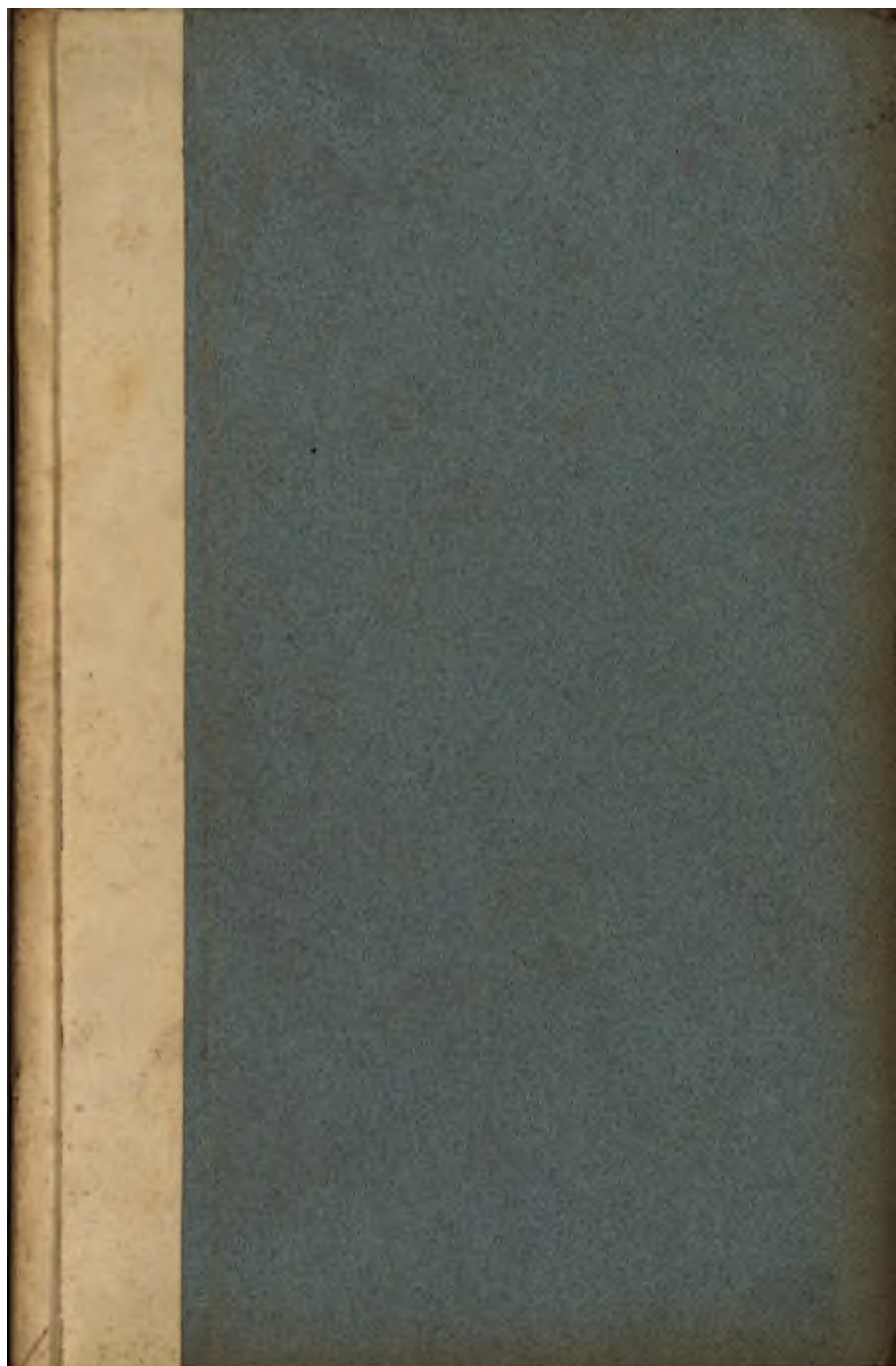
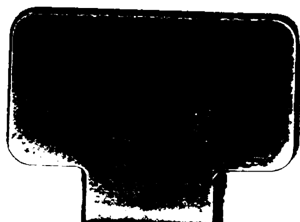

Kort Udsigt

over

Nordens Oldtidsminder

ved

Fr. Winkel Horn.

Forlagsbureauet i Kjøbenhavn.
(O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. F. Hegel. C. C. Lose.)

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1883.

Kort Udsigt

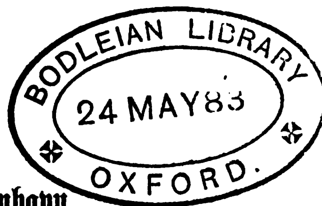
over

Nordens Oldtidsminder

ved

Fr. Winkel Horn.

Forlagsbureauet i Kjøbenhavn.
(O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. J. Hegel. C. C. Lose.)

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

1883.

Særskilt Aftryk af
N. Bache: Nordens Historie. 1ste Bind. 1879.

Norden i Hedenold.

Første Kapitel.

De ældste Beboere.

Omtrent paa de Tider da Macedoniens Fyrste Alexander den store i det fjerde Aarhundrede før vor Tidsregnings Begyndelse førte Grækerne til Kamp mod Perserne, sejlede en Kjøbmand ved Navn Pytheas fra Massilia (det nuværende Marseille i Frankrig) til Britannien. Her hørte han Beretninger om Thule, et Land sex Dages Sejlads borte ved det isfulde Hav, hvor „Verdens yderste Baand" var; hvor der om Sommeren var uafbrudt Dag, om Vinteren uafbrudt Nat i sex Maaneder; hvor den strenge Natur kun lod faa af de Planter og Dyr trives, som mildere Himmelstrøg nære, og hvor man tilberedte en Drik af Korn og Honning og tærskede Kornet i store Huse, for at Regnen ikke skulde fordærve det. I Britannien fortalte man ham ogsaa om Ravkysten, der allerede tidligere besøgtes af Phønicierne: paa en Kyst i Germanien boede Guttonerne, Teutonernes Naboer, og kun en Dags Sejlads fra dem laa Abalus, en Ø, hvor Bølgerne fra Havet skyllede Ravstykker op paa Stranden.

I denne over to Aartusinder gamle Beretning, der er naaet til os gjennem græske og romerske Forfattere, have de lærde troet at kunne gjenkjende nordiske Egne, i Thule Island, en Del af Norge eller Øerne ved Skotland, i Ravkysten de preussiske Østersølande eller den jydske Halvøs

Marskegne. Den græske Kjøbmand fra Massilia vil da være den første, som omtaler det gamle Norden.

Hvad vi vide ad den rent historiske Vej, er kommet til os fra Romerne og Grækerne, thi historiske Efterretninger, hentede fra selve Norden, kjendes ikke. Endnu i de følgende Aarhundreder ere imidlertid Fortællingerne hos de sydlandske Forfattere lige dunkle og forvirrede. Romerske Hære rykkede vel længere og længere frem; Sydens Legioner stod allerede paa Kristi Tid højt oppe i Tydskland og Nordholland — men Romernes Mangel paa Kundskab til det germanske Sprog og den haardnakkede Modstand, Germanerne viste, havde til Følge, at Nordeuropa stedse var fremmed for dem. Forfatterne fra de første Aarhundreder efter vor Tidsregnings Begyndelse nævne Navne, der vidne om, at Romerne i Germanien have hørt Norden omtale; saaledes nævnes den codanske Bugt med Øen Scandia eller Scandinavia, den cimbriske Halvø (Jylland), Svionerne og Guterne, der minde om Svenskerne og Goterne — men Beretningerne ere saa ufuldstændige og de geografiske Forestillinger om Landenes Beliggenhed saa urigtige, at det er umuligt at fastholde noget bestemt Billede, og alt svinder hen i Taage og Forvirring, hvorigjennem end ikke det klareste Øje har kunnet finde Lyset.

Til Trods for denne Mangel paa historiske Efterretninger ere vi dog ikke uden Hjælpemidler til at finde de rette Spor, thi rundt omkring over hele Norden, fra den skandinaviske Halvøs Fjelde til de danske Sletter, paa Marker og Heder, i Moser og Gravhøje, dybt inde i Landet og ved Havets Bred, findes utallige Oldsager — tavse Vidner, som ikke blot oplyse os om, at de nordiske Lande have været beboede Aartusinder førend de ældste skriftlige Beretninger affattedes, men ogsaa efterhaanden som man har lært at tyde deres Vidnesbyrd, have givet fyldigere og fyldigere Svar paa de Spørgsmaal, man har stillet til dem om Livet og Forholdene i den graa Oldtid, Forhold, hvorom de skrevne Kilder enten fuldstændig tie eller kun give dunkle og forvirrede Oplysninger.

Paa Grundlag af de Resultater, Undersøgelsen og Sammenstillingen af Oldsager, Gravhøje og andre Oldtidsminder har givet, har Oldforskningen godtgjort, at Menneskeheden i sin Helhed — til forskjellige Tider paa de forskjellige Steder — har gjennemløbet tre Udviklingsstadier, som man har betegnet med Navnene Stenalderen, Broncealderen og Jernalderen, med særligt Hensyn til det Materiale, hvoraf de skærende Redskaber forfærdigedes i hvert af disse Tidsrum. Det er fra Norden, at denne vigtige Opdagelse, Hovedhjørnestenen i den forhistoriske Arkæologi er udgaaet — den skyldes den danske Oldforsker Chr. Jürgensen Thomsen og den svenske Natur- og Oldforsker Sven Nilsson, der kom til den samtidig, hver ad sin Vej. De nordiske Lande frembød og frembyde da ogsaa særlig gunstige Forhold for Studiet af Oldtiden, idet deres forholdsvis afsides Beliggenhed og senere Samkvem med andre Lande

naturlig medførte, at de enkelte Kulturstrømninger baade til Dels antog større Udstrækning og et mere ejendommeligt Præg og efterlod sig flere og tydeligere Spor, end Tilfældet var i andre Lande, hvor Brydningerne var stærkere og hyppigere. De forholdsvis rolige Forhold, hvorunder Udviklingen her er gaaet for sig, have havt til Følge, at man kun paa faa Steder kan danne sig saa tydelige Billeder af Livet og Tilstandene i Oldtiden som hos os; Jordens Skød gjemmer et rigt og ypperligt Materiale, som i det sidste halvhundrede Aar er blevet gransket af Forskere med fremragende Dygtighed.

Den ældste Kulturperiode, Stenalderen, er, som Navnet tyder paa, det Tidsrum, i hvilket Stenen spillede Hovedrollen som det Materiale, hvoraf de fleste Redskaber forfærdigedes, om end naturligvis Ben, Træ o. a. desl. brugtes ved Siden deraf. Navnlig Flinten, hvis Haardhed og muslede Brud gjorde den særlig skikket til at tildannes ved Tilhugning, brugtes til Vaaben og Redskaber, og hin Tids Mennesker havde efter mangfoldige Oldsagers Vidnesbyrd opnaaet en saadan Færdighed i at behandle dette vanskelige Materiale, at man nødvendigvis maa antage, at der har været Folk, som ligefrem have gjort Tilvirkningen af Stensager til deres Haandværk, hvor paafaldende det end er paa et saa tidligt Kulturtrin at træffe en saadan „Deling af Arbejdet". At det virkelig har været saa, fremgaar tydelig nok af, at man paa flere Steder har gjort Fund, der kun synes at kunne forklares som Levninger af gamle Værksteder for Tilhugning af Stensager, idet Jorden er dækket med en Mængde afslagne Flintskærver, halvfærdige og mislykkede Redskaber, Stene, der aabenbart have været benyttede ved Tilhugningen, Slibestene o. s. v. Saadanne Værksteder ere fundne baade i Danmark og i Sydsverige helt op til det nordlige Bohuslen, og da Flinten kun forekommer i naturlig Tilstand i Danmark og Skaane, maa det altsaa antages, at den raa Flint er bleven udført til de Egne, hvor den ikke findes, og forarbejdet der, at den med andre Ord ikke blot har været Gjenstand for Industri, men rimeligvis ogsaa til en vis Grad for Handel.

Hvor længe Stenalderen har varet i de nordiske Lande, hvor den fortrinsvis har havt hjemme i Danmark og Sydsverige, medens Levninger fra den kun findes meget sparsomt i Norge og for Sveriges Vedkommende fremtræde sjeldnere og sjeldnere, jo højere vi komme imod Nord, lader sig ikke afgjøre; det kan hverken siges, naar den er begyndt, eller naar den er endt, dog synes alt at tyde paa, at dens Slutning mindst ligger en 3000 Aar forud for vor Tid. At den og med den altsaa Landenes ældste Bebyggelse naaer meget langt tilbage, fremgaar bl. a. af den Omstændighed, at der siden den Tid er foregaaet store Forandringer med Hensyn til Klima, Planteliv og Dyreverden, som nødvendigvis forudsætte en overmaade lang Tid. At Danmark saaledes i Stenalderen har været dækket af Naaleskove, kan sluttes ikke blot af de

talrige Fund, der jevnlig gjøres i vore Moser af Levninger af saadanne Skove i Forbindelse med Stensager, men ogsaa af at der i Fund fra Stenalderens ældste Tid forekommer Knokler af Dyr, der have hjemme i ganske andre klimatiske Forhold end dem, der nu herske hos os. At Stenalderen maa have varet en rum Tid, fremgaar bl. a. af, at den her har kunnet udvikle sig til langt større Fuldkommenhed end i noget som helst andet Land.

I det vestlige og sydlige Europa optræder Stenalderen meget tidlig, og de Levninger, der ere komne for Dagen fra dens ældste Tid der, vise os Mennesket paa et overordenlig lavt Kulturtrin. Der levede den Gang adskillige frygtelige Dyr, som nu for længst ere uddøde i disse Egne, — Elefanter og Næshorn, Løver og Hyæner o. s. v. — og Menneskets Kamp med disse frygtelige Fjender var saa meget mere ulige, som de Vaaben, han kunde føre mod dem, var i højeste Grad ufuldkomne. Det var oprindelig simpelt hen de Sten, han tog op af Jorden, han maatte bruge til at værge sig med, men efterhaanden lærte han at tildanne dem i hensigtsvarende Former, saa at Kampen kunde føres med større og større Eftertryk, og i samme Forhold, som han lærte at herske over Naturen, gik han frem i Kultur. Det varede vel længe, inden han kunde siges at være traadt ud af den vildes Naturtilstand, inden han ombyttede Klippehulen, eller hvilket andet naturligt Ly han havde valgt til sin Bolig, med ordenlige Boliger, som han selv havde opført, inden han sluttede sig sammen med andre Mennesker i større Samfund, men lidt efter lidt udviklede Kulturtilstanden sig, den vilde blev efterhaanden Hyrde og Agerdyrker, Handel og Industri begyndte endnu paa Stenalderens forholdsvis primitive Trin, og ved Overgangen til Broncealderen var Menneskeslægten moden til en højere Civilisation.

Et lignende Billede af en Udvikling fra et raat og primitivt Naturtrin til en Kulturtilstand, der forholdsvis maa kaldes civiliseret, træffe vi i de nordiske Lande, men Forholdene ere dog her i flere Henseender ikke saa lidt forskjellige fra dem, vi træffe i Syd- og Vesteuropa. Norden er aabenbart først blevet bebygget langt senere end disse, paa et Tidspunkt, da Mennesket allerede var naaet et godt Stykke ud over det Standpunkt, hvorpaa vi først træffe ham der, og Livet har her formet sig langt lettere for ham end ved hans første Optræden hist; navnlig er der ikke Spor af, at han har havt de frygtelige Fjender at stride med, som der gjorde hans Tilværelse i høj Grad usikker. Der fandtes vel, som vi alt have antydet, den Gang Dyr, som nu ikke længer findes hos os, der vidne om, at Naturforholdene den Gang ikke var saa lidt forskjellige fra de nuværende, men ingen af de ovenfor nævnte store og frygtelige uddøde Dyr existerede hos os paa den Tid lige saa lidt som nu.

De ældste Spor af Mennesket træffe vi i de nordiske Lande i de saakaldte „Køkkenmøddinger". Rundt om paa vore Kyster findes paa mange

Steder ejendommelige Dynger eller Banker, for største Delen bestaaende af Østers- og Strandskaller. De kunne have en meget betydelig Størrelse; exempelvis kan saaledes nævnes, at der ved Mejlgaard, imellem Randers og Grenaa, findes en saadan Banke, der er 170 Alen lang, 60 Alen bred og omtrent 5 Alen mægtig. Man antog i Begyndelsen disse Banker, der altid ligge over de nuværende Havstokke, ofte flere hundrede Fod over den nuværende Vandstand, for gamle naturlige Aflejringer, dannede ved Opskylling af Havet i en Tid, da Strandbredden, der paa mange Steder i Tidens Løb har hævet sig, laa lavere end nu. Saa snart man begyndte at undersøge dem nærmere, viste det sig imidlertid, at denne Forklaring ikke holdt Stik, idet Østers- og Strandskallerne vare aflejrede paa en ganske anden Maade, end Tilfældet maatte være, hvis Havet skulde have gjort det, og Dyngerne indeholdt desuden adskillige Gjenstande og frembød i det hele taget Forhold, der bestemt modsagde en saadan Forklaring og utvetydig viste hen til, at Bankerne skyldte Mennesket deres Oprindelse. De ere saaledes alle Vegne dannede af Skaller, der hidrøre fra de samme Arter spiselige Skaldyr, medens andre, der ellers pleje at skylle op paa Strandbredden, ganske mangle; der findes Knokler, ikke blot af Fisk, men ogsaa af Pattedyr og Fugle, og de marvførende Knokler ere altid spaltede, for at Marven kunde tages ud af dem, bære Mærker af skærende Redskaber og vidne i det hele paa mange Maader om, at de hidrøre fra spiste Dyr. Og føler man sig ikke fuldt overbevist ved disse talrige, i sig selv tilstrækkelig tydelige Vidnesbyrd om, at Dyngerne skylde Mennesket deres Oprindelse, kan der til Overflod gjøres opmærksom paa, at der stadig forekommer ikke blot Redskaber af Sten og Ben spredte rundt omkring i disse Aflejringer, men ogsaa Lag af Kul og Aske, der ligge som mørke Striber i den hvide Masse, aabenbart dannede ved Udfejning af Arnesteder, bestaaende af haandstore Sten, der danne en lille Brolægning og ere sodede og mer eller mindre møre af at have været udsatte for Ilden. Hele Dyngernes Karakter viser, at vi her have Levninger fra Maaltider for os, og en nærmere Undersøgelse af det ophobede Affald i disse „Køkkenmøddinger“, som man har kaldt dem, giver adskillige Træk til et Billede af Nordens ældste Beboere.

Det Folk, der har dannet Køkkenmøddingerne, har været et Stenalderfolk, thi medens der jevnlig findes Redskaber af Sten og Ben i dem, forekommer der aldrig Sager af Metal, ja da Køkkenmøddingernes Stensager gjennemgaaende ere langt mere primitive og simpelt forarbejdede end mange, der findes under andre Forhold — navnlig ere de yderst sjelden slebne — ligger den Slutning allerede paa Forhaand nær, at de skrive sig fra en forholdsvis tidlig Tid, at de tilhøre Stenalderens ældste Tidsrum, en Slutning, hvis Rigtighed mange andre Forhold yderligere stille udenfor al Tvivl. Med al Forskjel i det enkelte sondre de sig i nogle faa Grupper af i det væsenlige nøje overensstemmende Former,

som ingen vil kunne betragte nærmere, navnlig naar de foreligge i større Tal, uden at erkjende, at de ere tildannede i forskjellige, bestemte Øjemed. Hyppigst forekomme Flintflækker og Blokke, af hvilke saadanne ere slaaede ud. Flækkerne, hvis Afslagning, naar den skal foregaa med den Regelmæssighed og Sikkerhed, hvormed Dyngebannerne og i det hele Nordens Stenalderfolk forstod at udføre den — de kunne ofte være meget lange —, kræver stor Øvelse, lod sig uden videre anvende som Knive, hvortil de med deres naturlige, meget skarpe Egge vare fortrinlig skikkede, og der kunde yderligere tildannes andre Redskaber, som Pilespidser, Skrabere og andet, af dem. Meget fremtrædende ere ogsaa Kilerne, der forekomme i højst ulige Størrelser og Former, alt efter den forskjellige Brug, der skulde gjøres af dem; en meget hyppig og for Køkkenmøddingerne særlig karakteristisk Form er de smaa „trekantede" Kiler, udspaltede paa den ene Side og raat tilhuggede med en ved et Tværslag frembragt Eg paa den anden. Andre Redskaber have Form som Lanseblade, Skrabere o. s. v. Talrige ere Formerne ikke, men de ere gjennemgaaende saadanne, at det enkelte Redskab har kunnet bruges paa flere forskjellige Maader, om man end ved Tildannelsen særlig har havt en enkelt Anvendelse for Øje. Af Ben, Hjortetak og desl. lavede man sig Øxer, Hamre, kamformede Redskaber til Brug ved Flætning eller Snoning af Snører, Østersriver o. s. v.

Skjøndt Køkkenmøddingerne have afgivet en stor Mængde Oldsager, ere disse dog forsvindende i Forhold til Dyngernes Hovedmasse, der dannes af Affald fra Maaltider, og særlig er det da den uhyre Masse af Skaller, der falder i Øjnene. Undersøgelsen af disse Levninger har givet adskillige interessante Oplysninger om Dyreverdenen og de med den i Forbindelse staaende Forhold paa den Tid, da Dyngerne dannedes. Skallerne vise saaledes, at de forskjellige Bløddyr, der forekomme i Køkkenmøddingerne, den Gang var ikke saa lidt større end de nuværende, og et enkelt af dem, Østersen, der jo nu er saa godt som forsvundet fra vore Kyster, fandtes den Gang i stor Mængde, ikke blot i Kattegat, men ogsaa f. Ex. i Isefjorden, hvor den nu er helt uddød, rimeligvis i alt Fald for en Del som Følge af Vandets ringere Saltholdighed. Pattedyr-, Fugle- og Fiskeknoklerne, der findes indlejrede imellem Skallerne, have ogsaa paa mange Maader bidraget til at kaste Lys over Naturforholdene i hin fjerne Fortid. Hyppigst forekomme Knokler af Kronhjorten, Raadyret og Vildsvinet, dernæst af Bæveren, Sælhunden og Uroxen, samt af forskjellige Rovdyr, hvoriblandt flere, som nu ikke længer findes hos os, som Vildkatten, Lossen, Ulven og Bjørnen. Interessant er det, at Knoklerne fra de jydske Køkkenmøddinger gjennemgaaende hidrøre fra større og mægtigere Dyr, end det er Tilfældet paa Øerne. De marvførende Knokler ere alle spaltede paa den regelmæssigste Maade, for at Marven kunde tages ud, medens Fugleknoklerne, som ikke indeholde Marv, ikke ere behandlede

paa denne Maade. Af Fugle er det især større Vand- og Strandfugle, der forekomme i Køkkenmøddingerne. Knokler af Tiuren, som væsenligst lever af de unge Skud paa Naaletræerne, og af Gejrfuglen, som nu er uddød, men i den historiske Tid har havt hjemme under langt nordligere Breddegrader, vidne om, at Landet paa den Tid har havt en helt anden Vegetation og et langt strængere Klima end nu om Stunder.

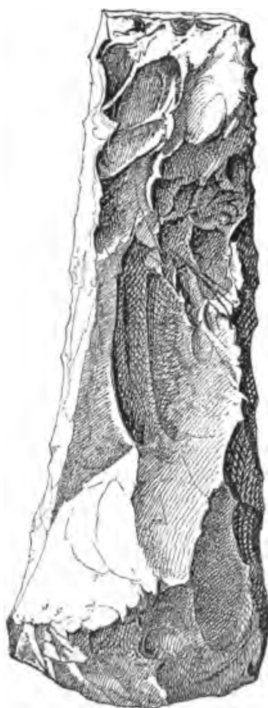
Det fremgaar af Køkkenmøddingernes Beskaffenhed, at Dyngedannerne maa have været særdeles dygtige Jægere og Fiskere. De have

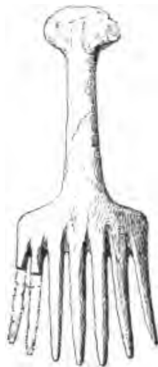
Flintblok, hvoraf Flækker ere udhuggede.

Flintflække.

Kile af Flint.

Kamformet Redskab af Ben.

Kile af Flint.

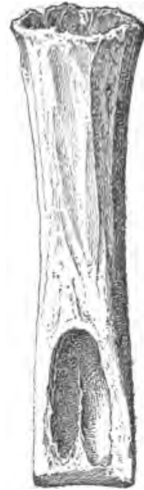
Fra den ældre Stenalder.

til Trods for deres ufuldkomne Vaaben vovet at tage Kampen op med Dyr, der maa have været meget farlige Modstandere; de have ikke indskrænket sig til at søge de Skaldyr og Fisk, der tjente dem til Føde, inde ved Kysterne, men have ogsaa vovet sig ud paa Dybet og maa altsaa have havt Baade, der i Lighed med forskjellige nulevende vilde Folks maa have været dannede af en udhulet Træstamme. De kunde ganske vist tage Ilden til Hjælp derved, og med Stenøxerne alene vilde det da ogsaa saa godt som være en Umulighed, men hvilket Arbejde maa det

alligevel ikke have været at lave en saadan Baad! Vi finde jevnlig i vore Moser Stød af Træer, der vise, at man har fældet dem ved først med Øxen at frembringe en Hulhed, i hvilken man har lagt Ild; det forkullede Træ har man saa borthugget og derpaa atter udvidet Hulheden ved Hjælp af Ild, og saaledes er man vedbleven, til Træet var fældet. Paa samme Maade har man maattet lave Baadene. At de

Trekantet Kile.

Mejsel af Uroxeben.

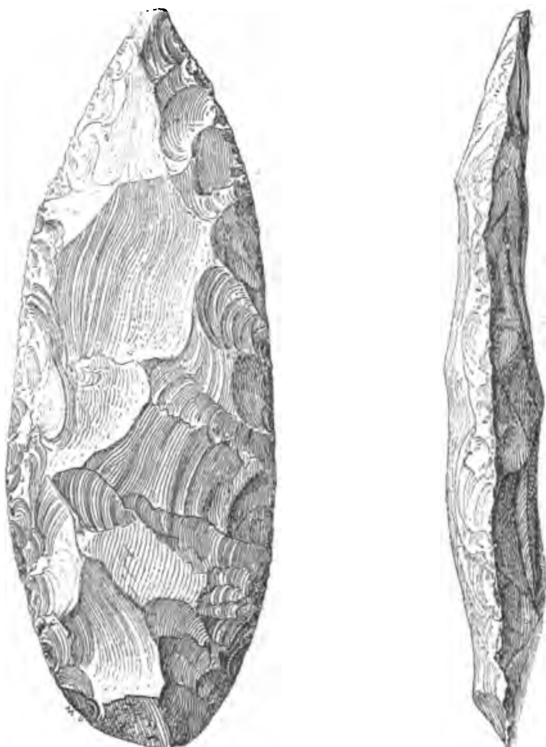
Øxe af Hjortetak.

Fra den ældre Stenalder.

da levende Mennesker ikke have staaet paa det allerlaveste Kulturtrin, men allerede til Dels havde opgivet det omstrejfende Liv, som jagende og fiskende vilde pleje at føre, fremgaar af en omhyggelig Sammenstilling af saadanne Forhold, som staa i Forbindelse med periodisk tilbagevendende Fænomener, f. Ex. Takkernes Fældning hos Dyr af Hjorteslægten, Trækfugles Ophold paa de paagjældende Steder o. l. Ved at sammenholde, hvad der findes i Dyngerne af Knokler, Takker o. l., der

kunne bringes ind under saadanne Synspunkter, har det vist sig, at der er overvejende Sandsynlighed for, at Dyngebannerne have opholdt sig ved Kysterne hele Aaret rundt, om de end jevnlig ere dragne fra et Sted til et andet, naar Forholdene af en eller anden Grund i længere Tid var mindre gunstige.

Det eneste tamme Dyr, Dyngebannerne have havt, er Hunden, der altsaa ogsaa hos os optræder som Menneskets første Ledsager, som imidlertid

Lanseblabformet Redskab af Flint.

Fra den ældre Stenalder.

ikke blot har gjort Tjeneste paa Jagten, men ogsaa er bleven brugt som Madbyr, hvilket fremgaar af de Mærker af Knive, dens Knokler bære.

Efterhaanden udviklede sig af de i det foregaaende antydede Forudsætninger en Kultur, der ikke blot stod højt over den, Køkkenmøddingerne bære Vidnesbyrd om, men i alt Fald i flere Henseender kan betegnes som den højeste, noget Stenalderfolk har naaet. Udviklingen foregik naturligvis jevnt og gradvis; naar vi tale om en ældre og en yngre Stenalder, af hvilke den sidste stod højt over den første, er det ikke saa=

lebes at forstaa, som om der har været to ved en skarp Grænse adskilte Perioder: den ene er jevnt gledet over i den anden, og det er kun, naar de hver for sig som Helhed stilles i Modsætning til hinanden, at Forskjellen bliver saa i Øjne faldende, at en Sondring er naturlig. Som det Kjendemærke, der først viser sig betegnende for den yngre Stenalder, maa nævnes det rent tekniske Fremskridt, at Stensagerne i denne jevnlig, hvor det var hensigtsvarende, ere slebne, medens de i den ældre Stenalder kun ere tilhugne, og at der i det hele taget, ogsaa hvor Slibning ikke er anvendt, viser sig en langt større Færdighed i Flintens Behandling. Der fremtræder nu ogsaa langt flere og langt mere afvexlende og efter

Runddysse.

Langdysse.

de forskjellige Øjemed afpassede Former, som et Blik paa de hostrykte Afbildninger vil vise. Det vil strax være klart, at disse Vaaben og Redskaber betegne et langt mere fremrykket Standpunkt end de, vi henviste til under Fremstillingen af den ældre Stenalder.

Ligesom vi for største Delen maa hente vor Kundskab om Stenalderens ældste Tid fra Køkkenmøddingerne, er der ogsaa for denne Periodes senere Dels Vedkommende en enkelt Art af Oldtidsminder, vi fortrinsvis maa ty til for at faa Oplysninger om hin Tids Menneskers Liv og Kultur, nemlig de store stensatte Grave, af hvilke der endnu er adskillige tilbage, skjøndt det stigende Agerbrug har ødelagt Tusinder. Der er vel neppe ret mange af vore Læsere, som ikke have havt Lejlighed

til at tage en eller anden af disse Jættestuer og Dysser i nærmere Øjesyn og til at overtyde sig om, at det gamle Navn „Kæmpegrave“ passer godt paa dem, om end i en anden Forstand end det, hvori det oprindelig er givet dem, thi Stenalderens Folk var ikke „Kæmper“, men Folk, der i Størrelse ikke adskilte sig fra vor Tids Mennesker, skjøndt de, som Kjendsgjerningerne vise, have formaaet at opføre Værker, som vor Tid med alle de Midler, der staa til dens Raadighed ikke kan andet end skænke sin Beundring og ikke vilde have saa ganske let ved at gjøre efter. Stendysserne ere Gravkamre, hvis Vægge dannes af tre eller fire store, tykke Sten, sædvanlig 3—4 Alen høje, der paa den indvendige Side ere glatte, medens de paa den udvendige Side i Reglen frembyde Stenens naturlige ujevne Overflade. Kammeret dækkes af en eller flere

Jættestue.

horisontale Dæksten eller Overliggere, der kunne være 15—20 Alen i Omfang og 4—5 Alen lange. Mellemrummene imellem Vægstenene ere tilstoppede med mindre Sten og Gulvet sædvanlig brolagt med flade Sten. Kammeret staar altid paa en Jordhøj, der er eller har været omsat med Stenblokke. Efter Højens forskjellige Form kaldes Dysserne Langdysser eller Runddysser; de første kunne være et Par hundrede Alen lange med forholdsvis ringe Brede, i Reglen med to, undertiden tre Gravkamre, undertiden ogsaa kun med et; Runddysserne ere mindre, runde Høje, sædvanlig kun med et Kammer. Jættestuerne ere byggede paa lignende Maade som Dysserne, men i større Stil. Kammeret, som er saa højt, at et Menneske kan staa oprejst derinde, er sædvanlig 6—9 Alen langt, 3—4 Alen bredt, men det kan være endnu større,

12 Alen langt og derover. Karakteristisk for Jættestuerne er den undertiden ret anselige Gang, der fører ind til det egenlige Gravkammer, ligesom dette rejst af store, paa den indvendige Side flade Sten, men saa lav, at man kun kan krybe derigjennem. Dysser og Jættestuer, der er den for Stenalderen ejendommelige Gravform i hele Europa, forekomme meget talrige i Danmark og Sydsverige, medens man først for nylig har opdaget den første Dysse i Norge, hvor Stenalderen, som alt anført, er svagt repræsenteret. En Gravform fra Stenalderen, der er ejendommelig for Sverige, er de saakaldte „Hällkistor" (Stenkister), der i Størrelse og Bygning ligne Kammeret i en Jættestue, men mangle Gangen og i Reglen ere opførte af tyndere Sten. Alle tre Slags Grave have vistnok fra først været dækkede af Jord, nu er det sædvanlig kun de store Jættestuer, der findes i denne deres oprindelige Tilstand, medens Dysserne og Hällkisterne for det meste staa frit.

Ligene jordedes hele Stenalderen igjennem ubrændte. Den enkelte Grav indeholder som oftest flere Lig; der er udgravet adskillige Jættestuer, hvor der er fundet Levninger af henved hundrede Lig, saa at de synes at have været Fællesgrave for en hel Slægt igjennem lange Tider eller for Egnen, hvori de findes. Man har altid medgivet de døde, der som oftest have været begravede i siddende Stilling — i enkelte svenske Jættestuer endog i smaa firkantede Rum, et til hvert Lig —, Gravgods, bestaaende af Vaaben, Redskaber, Smykker o. desl., ligesom de Lerkar, der ofte findes nedsatte i Graven, utvivlsomt synes at have indeholdt Levnetsmidler. Dette i Forbindelse med den store Omhu, der er vist ved Opførelsen af Gravene, synes at gjøre det utvivlsomt, at den Tids Mennesker ikke have været uden Forestillinger om et hinsidigt Liv, som de i Lighed med nulevende Folk paa et lignende primitivt Standpunkt maa antages at have tænkt sig som en Fortsættelse af Livet paa Jorden.

Kaste vi et Blik paa de Oldsager, der ere komne til os fra Stenalderen, hovedsagelig som sagt fra Gravene, men dog ogsaa i ikke ringe Mængde spredte omkring i Jorden, i Moser og lign., se vi strax, at Jagt og Fiskeri maa have udgjort en væsenlig Side af Livet i hin Tid. Adskillige af de fundne Vaaben, Pilespidser (særlig skulle vi gjøre opmærksom paa den i vor Text afbildede Fuglepil og paa Benpilen med indsatte Flintskærver, der vistnok ogsaa er en Fuglepil), Spyd, Harpuner o. s. v. pege tydelig nok hen derpaa. At man imidlertid, hvor stor Betydning end Jagten og Fiskeriet utvivlsomt har havt, var naaet ud over det halvvilde Jæger- og Fiskerliv, der maa formodes at have været Hovedsagen i den ældre Stenalder, fremgaar af flere Omstændigheder. Seer man saaledes paa de vældige, med saa store Anstrengelser opførte Stengrave, ligger den Slutning nær, at det omstrejfende Liv, som i den ældste Tid endnu for en Del fandt Sted, maa have været fuldstændig opgivet i

Smalmejsel.

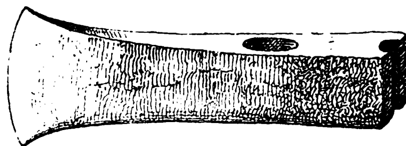

Rafpformet Lansespids.

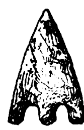

Hulmejsel.

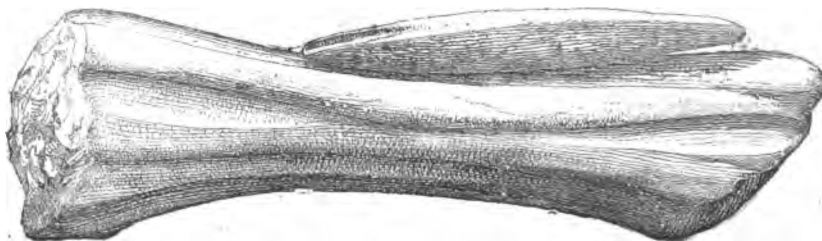

Usleben Kile af Flint.

Sleben Flintkile.

Pilespids.

Afbrudt og paany gjennemboret Stenøxe.

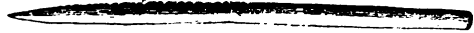

Pilespids.

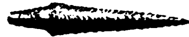

Slibestén til Hulmejsler.

Fra den yngre Stenalder.

Slutningen af Stenalderen, da Folk, der flakkede om fra Sted til Sted, utvivlsomt ikke vilde gjøre sig saa megen Ulejlighed med deres døde. Det er endvidere uden for al Tvivl, at der i den yngre Stenalder

Ravperle.

Pilespids af Ben.

Trekantet Pilespids.

Fuglepil.

Pilespids af Ben med indsatte Flintskærver.

Knive af Flint.

Krum Kniv med Savtænder.

Fra den yngre Stenalder.

har været drevet Kvægavl i ikke ringe Udstrækning, navnlig i svenske Grave er der fundet utvetydige Vidnesbyrd derom; ja der er endogsaa megen Sandsynlighed for, at der er drevet nogen Agerdyrkning, om det

end ikke lader sig sikkert paavise. Det fortjener i alt Fald at fremhæves, at i de schweiziske Pælebygninger, der frembyde særlig gunstige Forhold for Studiet af Stenalderkulturen paa Omraader, hvor man ellers er afskaaren fra at faa nærmere Oplysning, er der fundet talrige Vidnesbyrd om, at Stenalderfolket i Schweiz, der at dømme efter dets Vaaben, Redskaber og desl., ikke kan antages at have staaet højere i Kultur end Nordens Folk paa det tilsvarende Trin, har drevet Agerdyrkning i ikke ringe Omfang.

Det lod sig nu imidlertid tænke, at de to Kulturtrin, vi her have skildret og have kaldt den ældre og den yngre Stenalder, i Virkeligheden vare samtidige, at den Kultur, der væsenlig er repræsenteret ved de smukke og med stor Dygtighed forfærdigede Vaaben, Redskaber og Smykker, vi finde i Gravene, skyldes de riges og mægtiges større Evne og Overlegenhed, medens vi i Køkkenmøddingerne nærmest have de fattiges Efterladenskaber for os. En nærmere Granskning af Forholdet viser imidlertid, at det neppe kan forholde sig saaledes, men at der efter al Sandsynlighed virkelig er en Tidsforskjel tilstede. Se vi saaledes paa de to Grupper af Oldsager, hvorom Talen er, viser det sig, at de hver for sig danne saa at sige et afsluttet System af Typer og Former, der saa godt som aldrig gribe over i hinanden, undtagen for saa vidt den opstillede Tidsforskjel selvfølgelig ikke kan være saa absolut, at de to Perioder jo paa enkelte Punkter maa glide over i hinanden, idet nogle Oldsager maa tilhøre Slutningen af den ældre Stenalder og Begyndelsen af den yngre. Se vi hen til Forholdene i det vestlige og sydlige Europa, hvor Stenalderen gaar meget længer tilbage i Tiden, finde vi et ganske tilsvarende Forhold der, idet man gjennem forskjellige Overgangsstadier kan forfølge en Udvikling fra en Kulturtilstand, der er endnu mere primitiv end den formentlig ældste hos os, til en, der væsenlig maa sammenstilles med den, der betegner den saakaldte yngre Stenalder i Norden, og endelig maa det bestemt fremhæves, at man ikke kan lægge for megen Vægt paa den Omstændighed, at der i Affaldsdyngerne ikke er fundet Spor af andre tamme Dyr end Hunden, medens Gravene give Vidnesbyrd om, at de hidrøre fra et Folk, der har havt baade Faar og Hornkvæg, Heste og Svin. Ogsaa de forskjellige Mindesmærkers forskjellige geografiske Udbredelse lader sig neppe forklare paa anden Maade end ved at antage en Tidsforskjel. Et Folk, der levede under saadanne Vilkaar som det, der formentlig i Stenalderens første Del har ophobet Affaldsdyngerne, maatte naturlig være indskrænket til Kysterne, og det er da ogsaa saa godt som udelukkende der, vi træffe den Kultur, der er ejendommelig for disse Mindesmærker. Men efterhaanden som Mennesket lærte at herske over Naturen, udvidede det ogsaa i rumlig Henseende sit Omraade; Bebyggelsen skred fremad, og i Stengravene have vi Mærker, den har afsat paa sin Vej. Den er

aabenbart gaaet dels ind ad Landet til, for det meste følgende de naturlige Veje, som Aaer og Elve anviste, dels fra Syd til Nord. Køkkenmøddingerne forekomme kun i Danmark; i Sverige findes Stensager af samme Art som de, der findes i disse Dynger, kun i Landets sydligste Del, navnlig i Skaane, medens de ganske mangle i Norge. Stengravene strække sig derimod helt op imod de store Søer, til de uhyre Skovstrækninger Tiveden og Kolmorden. De for disse Grave karakteristiske Oldsager forekomme vel endnu længere imod Nord, men jo højere man kommer op, des sjeldnere blive de, idet de mere og mere afløses af Redskaber og Vaaben, der ere forfærdigede af Skifer og hidrøre fra en langt mere primitiv, for det høje Norden ejendommelig („arktisk") Stenalder, der har holdt sig langt senere hos de i de nordligste Dele af Skandinavien omstrejfende Finner og Lapper, til hvis Kultur den udelukkende har været knyttet. For Norges Vedkommende optræder Stenalderen i dens almindelige europæiske Form yderst sparsomt, og navnlig mangle de saa karakteristiske Grave næsten ganske.

Inden vi slutte denne korte Udsigt over Stenalderen i Norden, turde det være paa sin Plads at tilføje nogle Bemærkninger om Tilvirkningen af Stensagerne. At man havde opnaaet en næsten utrolig Færdighed i at behandle Flinten, have vi allerede fremhævet; der er Knive og Pilespidser, som ere tilhuggede med en saadan Finhed og Sikkerhed, at det er næsten ufatteligt, at det skøre Materiale har kunnet behandles paa denne Maade, og der er Kiler, der ere slebne saa blanke og glatte som et Spejl. Det er en Selvfølge, at dette har maattet kræve en overordenlig stor Udholdenhed og Taalmodighed, men Stenalderen har Arbejder at opvise, der have stillet endnu større Krav i saa Henseende. Der forekommer saaledes jevnlig Sager af Sten som Hamre, Øxer og lign., der ere gjennemborede, og at det har været et overmaade vanskeligt Arbejde at udføre dette uden Metalredskaber, kan enhver sige sig selv. Rimeligvis er det gjort paa den Maade, at man ved Hjælp af en Pind, noget Sand og Vand har gnedet eller slidt Fordybninger i Stenen fra begge Sider, indtil de mødtes og Stenen saaledes brødes igjennem. Paa lignende Maade har man gjennemboret de Ravperler, der jevnlig forekomme. Man kan i det hele taget vanskelig betragte de Minder, der ere efterladte os fra Stenalderen, uden at beundre den Energi og Dygtighed, hvormed den Tids Mennesker have forstaaet med forholdsvis yderst tarvelige Forudsætninger at naa mærkværdig langt.

Stenalderen afløstes af Broncealderen, i hvilken Stenen veg Pladsen for Metal som Materiale for Redskaber, Vaaben og desl. Broncen er en kunstig Blanding af Kobber og Tin, gjennemsnitlig 9/10 af det første

og $1/10$ af det sidste, en Legering, som, skjøndt den staar langt tilbage for Jernet, dog selvfølgelig i høj Grad overgaar Stenen i Brugbarhed, baade fordi den langt lettere lader sig forme, og fordi de af den forfærdigede Gjenstande ere langt holdbarere end de store Flintsager. Det er derfor indlysende, at det var et mægtigt Skridt, Menneskeslægten gjorde fremad, da den lærte at bruge Broncen, der overalt fremtræder som den nødvendige Forudsætning for den højere Kultur, det blev muligt at naa op til, da man omsider kom i Besiddelse af Jernet.

Da Broncen er en Blanding af to Metaller, skulde man paa Forhaand tro, at der forud for Broncealderen maatte have været en Tid, da man kjendte og benyttede de to Metaller, hvoraf Legeringen er dannet, hvert for sig eller i alt Fald det ene af dem, Kobberet, som jo udgjør den væsenligste Del af Blandingen. Paa sine Steder træffer man virkelig ogsaa Oldsager, der hidrøre fra en „Kobberalder"; navnlig i Amerika findes talrige Redskaber, der danne en interessant Overgang imellem Stensagerne og Broncesagerne, da de vel ere af Kobber, men tildannede uden Ildens Hjælp, idet det bløde Metal er hamret koldt. I Europa er der hidtil saa godt som intet Spor fremkommet af et saadant Mellemtrin imellem Stenalderen og Broncealderen. Der findes vel nu og da Sager af næsten rent Kobber, men de ere støbte, ikke hamrede, og helt rent er Kobberet desuden aldrig, lidt Tin er der altid i det, og dette kan ikke skrives paa de tilfældige Urenheders Regning, men viser, at Tinnet maa have været kjendt og i Brug, og at naar der ikke er tilsat mere af dette Metal, maa dette have sin Grund i tilfældige Omstændigheder, som f. Ex. at der ikke har været mere nødigt til det paagjældende Redskab, eller at man i det givne Øjeblik ikke har kunnet skaffe mere. Hvorom alt er, for de nordiske Landes Vedkommende, hvor der er anstillet omhyggelige Undersøgelser af de til denne Periode hørende Sagers metalliske Sammensætning, er der ikke den fjerneste Antydning af en Kobberalder eller nogen som helst gradvis Overgang imellem Sten- og Broncealderen; denne sidste træder os strax fuldfærdig i Møde.

Kjendskaben til Broncen, der ogsaa havde Guldet med i Følge, er efter alt at dømme forholdsvis sent kommen til Norden, efter at dens Kultur i Sydeuropa havde naaet sin største Højde og paa sine Steder vist nok endogsaa allerede var afløst af Jernalderen. Broncealderens Begyndelse kan naturligvis ikke angives med Sikkerhed, men man fejler neppe stort ved at gaa ud fra, at den maa have varet omtrent tusind Aar, og da Jernalderen tager sin Begyndelse ved Kristi Fødsels Tid, tør den vist nok sættes en 3000 Aar forud for vore Dage. Der har været fremsat forskjellige Formodninger om dens Hjemsted i Forhold til de nordiske Lande og om Maaden, hvorpaa den er naaet herop; Formodningen om, at den skulde være kommen hertil med en keltisk Folkestamme, er nu vist nok fuldstændig gjendreven, men der staar endnu adskillige Meninger overfor

hverandre. Prof. Nilsson har saaledes udfoldet stor Skarpsindighed og Lærdom for at vise, at Broncekulturen skyldes Phønicierne, som skulde være komne til de nordiske Lande for at hente Rav, der spillede en betydelig Rolle i deres Handel, og have grundet Kolonier, fra hvilke Kjendskaben til Metallet og den dermed følgende Kultur udbredte sig over Landene; andre have søgt Broncealderens Oprindelse hos Etruskerne, medens atter andre have ment, at Nordeuropas Stenalderfolk ere naaede frem til Kjendskab til og Brug af dette Metal uden fremmed Paavirkning. I Virkeligheden er der vist nok endnu adskilligt at gjøre, inden de herhen hørende Spørgsmaal finde deres endelige Løsning. Foreløbig synes Kjendsgjerningerne at pege hen paa, at Broncekulturen ikke er kommen ind i de nordiske Lande i Følge med nogen større Indvandring, om end vore Stamfædre, de germansk-gotiske Folk, allerede da begyndte at trænge ind over Nordens Grænser, og denne Strømning vedblev rimeligvis hele Broncealderen igjennem. Dels igjennem dem, dels paa anden Maade ere Nordens Folk vist nok komne i Berøring med Broncekulturen, som fra Orienten efterhaanden trængte frem og udbredte sig over Europa. De ældste nordiske Broncesager vise størst Slægtskab med dem, der findes i det østlige og sydøstlige Europa, hvilket antyder den Vej, ad hvilken Broncealderen er naaet op til os.

Hvorledes det nu end forholder sig hermed, varede det ikke længe, før Broncealderen blev hjemme hos os og udviklede sig baade paa ejendommelig Maade og til stor Fuldkommenhed, inden det begyndte at gaa tilbage med den. Om nogen stadig Masseindførsel af Broncesager til Norden har der aldrig været Tale; de allerfleste Redskaber, Vaaben, Smykker o. s. v. ere hele Perioden igjennem forfærdigede i Landene selv, hvilket allerede kan sluttes af den Omstændighed, at de nordiske Broncer med al den Ensartethed i Stil, der findes imellem dem og det øvrige Europas, dog ved en nærmere Undersøgelse vise sig at danne en særegen Gruppe med ejendommelig udprægede Former og Ornamenter, blandt hvilke de fremmede Broncesager, der enkeltvis forekomme i Norden, ere let kjendelige. Men der foreligger ogsaa umiddelbare Vidnesbyrd for, at Tilvirkningen af Broncesager er foregaaet i de nordiske Lande selv, idet der jevnlig er gjort Fund, som utvetydig pege hen paa en saadan Fabrikation, saasom Broncesager, der ikke ere helt færdige, for saa vidt som Støberandene endnu sidde paa, Affald fra Støbningen (de saakaldte Støbeknolde, den Klump Metal, der størkner i Hullet, hvorigjennem det smeltede Metal hældes i Formen, og som siden brydes af), ja der er gjort hele store Fund dels af halvfuldendte Broncesager, dels af Stumper og Stykker af itubrudte Gjenstande, der kun kunne forklares som Metalarbejderes Forraad. Ogsaa Forme af Sten til Støbning af Broncesager har man nu og da fundet, og naar saadanne ikke forekomme hyppigere, har dette uden Tvivl sin Grund i, at den Fremgangsmaade,

der fulgtes ved Støbningen, for det meste var af den Natur, at Formen gik i Løbet derved. Omhyggelige Undersøgelser af Broncesagerne med Hensyn til den Teknik, der brugtes ved Behandlingen af Broncen, have nemlig gjort det sandsynligt, at Støbningen ofte, ligesom det endnu skeer i vore Dage, foregik ved Hjælp af Forme, der frembragtes ved at indtrykke en Model af den Gjenstand, der skulde fremstilles, i Sand, eller naar det var mere indviklede Former, der skulde tilvejebringes, ved at lave en Vormodel af den ønskede Gjenstand, som saa omgaves med Støbeler, hvorefter der støbtes i den saaledes fremkomne Form, idet Voxet, naar det flydende Metal heldtes i, smeltede og fløb ud.

Halvfærdig Lansespids med Støberanden siddende paa.

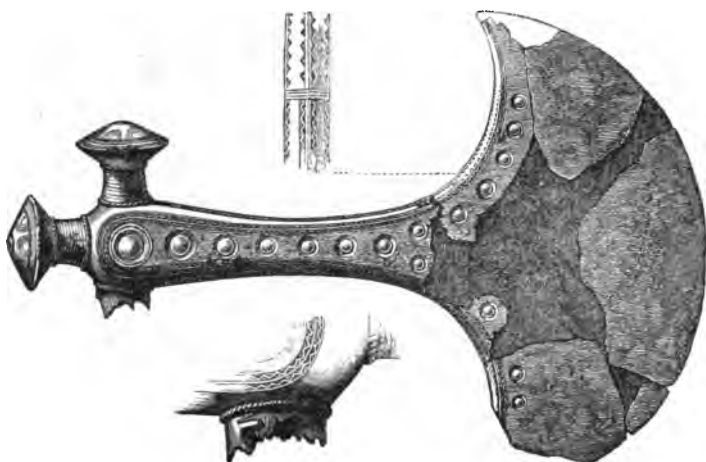
Halvfærdig Paalstav med Støberanden siddende paa.

Støbeknold.

Støbekunsten spillede en meget betydelig Rolle i Broncealderen, idet den langt overvejende Del af de Gjenstande, der frembragtes i denne Periode, ere støbte. Til hvilket Mesterskab man havde drevet det i denne Henseende, kan f. Ex. skjønnes af et Pragtsmykke som den S. 22 afbildede Øxe, der i Hovedsagen er af Ler, hvorover der er støbt en meget tynd Beklædning af Bronce; et Stykke som dette kan selvfølgelig ikke have været bestemt til praktisk Brug; det har formodenlig været en Slags Procesionsøxe eller Kommandostav, men det viser, hvorledes man forstod at give Arbejdet den mest fuldendte Finhed i alle Enkeltheder. Man kjendte og fulgte imidlertid ogsaa andre Fremgangsmaader til at give saadanne Gjenstande deres Form og Udsmykning, ved hvilke Støbningen vilde have været mindre formaalstjenlig. Adskillige Kar ere saaledes hamrede. Uden videre lader Broncen sig ikke behandle paa denne

Maade, men naar den gjøres rødglødende og saa hurtig afkøles, bliver den strækkelig og lader sig hamre. Denne Methode har utvivlsomt været kjendt, og det fortjener at fremhæves, at Broncesager, der vidne om en saadan særlig udviklet Teknik, hidrøre fra Periodens sidste Del, da man var naaet videst i Behandlingen af Metallet. Adskillige Gjenstande ere endvidere forsynede med Ornamenter, der aabenbart ere indslaaede med Stempler, og man har deraf sluttet, at Jernet ikke kan have været ganske ukjendt i Broncealderen, da man ansaa det for umuligt, at disse Ornamenter kunde være indslaaede i Bronce med Stempler af samme Metal, ja man har endogsaa villet bruge dette som et Argument imod hele Tredelingen af den forhistoriske Tid og navnlig imod at opstille en særlig Broncealder. Forsøg have imidlertid i den

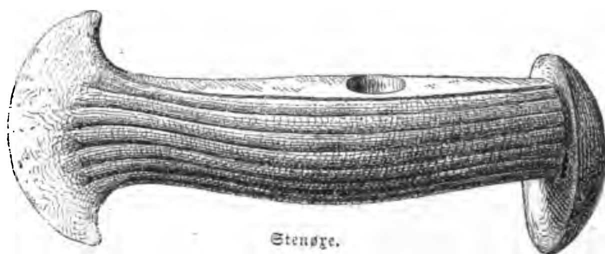

Bronceøxe med Guldbelægning, støbt over en Lerkjærne.

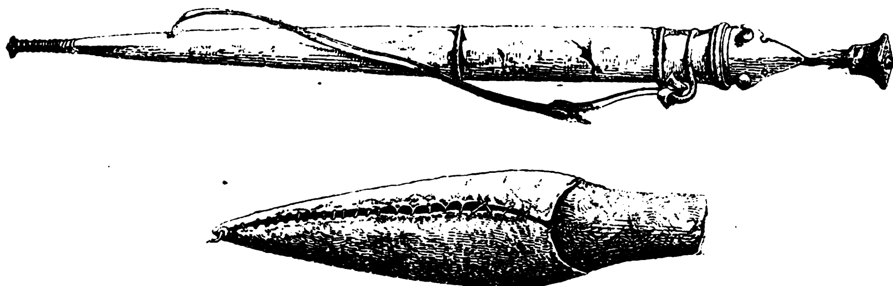
nyeste Tid godtgjort, at denne Antagelse hviler paa en Vildfarelse, idet der er blevet ført praktisk Bevis for, at man virkelig kan slaa saadanne Ornamenter i Bronce med Broncestempler, og dermed er et af de vanskeligste tekniske Spørgsmaal med Hensyn til Broncens Behandling i Oldtiden løst.

Alt det Metal, der anvendtes i Broncealderen, er uden Tvivl blevet indført. Der findes ganske vist Kobbergruber i Skandinavien, men deres Bearbejdelse skriver sig fra en langt senere Tid; Tinnet maatte da i alt Fald hentes fra fremmede Lande, og da dette saavelsom Kobberet saa godt som aldrig forekommer i ren Tilstand i vore Oldsager, er der overvejende Sandsynlighed for, at Legeringen i Reglen er bleven indført fuldfærdig. Da Broncen selvfølgelig maatte være en temmelig kostbar Artikel, var det naturligt, at man, navnlig i den ældste Tid, da der var

knappere Forraad af den, sparede saa meget som mulig paa den og anvendte Sten til Forfærdigelse af meget tunge Gjenstande, ved hvilke det ikke var til nogen særlig Nytte, at de var af Metal. Vi finde da ogsaa navnlig Øxer og Øxhamre af Sten fra den ældste Broncealder, kjendelige fra Stenalderens ved den finere Udførelse og ved Skafthullets Boring, der ved Metalborets Hjælp blev fuldstændig jævnt og glat i

Stenøxe.

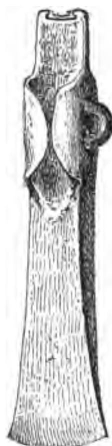
Modsætning til det, der fremkom ved den i Stenalderen anvendte Boring med Sand og Vand; ogsaa Gjenstande, der var meget udsatte for at gaa tabt, som f. Ex. Pilespidser og desl., var vist nok i Reglen af Sten, hvorfor man yderst sjelden finder dem af Bronce. Naar saadanne enkelte Gjenstande undtages, varede det imidlertid neppe længe, før man helt var ophørt med at anvende Sten til Forfærdigelse af Redskaber og Vaaben, og der haves bl. a. et interessant Vidnesbyrd om, hvor fuld-

Broncesværd og Flintkniv fra en Broncealders-Gravhøj.

stændig det var glemt, at der havde været en Stenalder. I en Gravkiste paa Bunden af en Høj ved Lyngby fandtes en Dynge brændte Menneskeben, som havde været indsvøbte i en Kappe eller et stort Stykke uldent Tøj; ved Liget laa et Sværd af Bronce i Skede af Læder og en Del mindre Gjenstande, blandt hvilke navnlig en er eneſtaaende. Det var et Slags Bestik af Læder, lukket paa den ene Side ved en Broncestang, der var stukken igjennem en Række smaa Læderøskener ligesom

Blyanten paa en Tegnebog. Inden i det laa en Mængde forskjellige Smaating, saasom en Falkeklo, Halen af en Snog, en lille udenlandsk Konkylie o. s. v., en lille Tang og to Knive af Bronce, den ene omhyggelig beviklet med Læder, den anden i en Skede af Læder, endelig en lille Flintkniv, der var indsyet i en Beklædning af Tarm eller Blære saaledes, at den ikke kan udtages deraf som af en Skede. Man har opstillet den Forklaring af dette mærkelige Fund, at det skulde være en Læges eller Troldmands Efterladenskaber, vi her have for os, og Forklaringen er vist nok rigtig, navnlig synes Bestikket med dets brogede Indhold vanskelig at kunne tydes anderledes. Under alle Omstændigheder synes det indlysende, at den lille Flintkniv ikke saaledes som de to Broncekniveʼ kan have været bestemt til at skære med, hvorimod den Maade, hvorpaa den er bevaret, gjør det i højeste Grad sandsynligt, at den er bleven betragtet som en Amulet eller et mystisk Tryllemiddel, hvilket jo saa igjen forudsætter, at den og lignende Gjenstande paa den Tid, da disse Sager nedlagdes i Graven, stod for Bevidstheden som noget fuldstændig fremmed, med andre Ord, at enhver Erindring om Stenalderen var forsvunden, og dette Gravfund tilhører endda, efter flere Forhold at dømme, som senere skulle blive nærmere omtalte, Broncealderens første Halvdel.

Den Metalblanding, vi kalde Bronce, var ikke særlig ejendommelig for Broncealderen, men forekommer ogsaa i den sidste af Oldtidens Perioder og anvendes jo endnu den Dag i Dag, om end den bestemte Legering af Kobber og Tin i det angivne Forhold er karakteristisk for Broncealderen, medens der senere i Reglen indgaar Zink og andre Metaller i Blandingen og Forholdene forandres noget. Man behøver imidlertid som oftest ikke at analysere en Broncegjenstand kemisk for at afgjøre, om den tilhører Broncealderen eller en senere Tid, Formen og Ornamenteringen vil i Reglen være tilstrækkelig til med fuld Sikkerhed at afgjøre dette, idet Broncealderens Oldsager under et betragtede ere i høj Grad ensartede i Stil i Modsætning til senere Tiders Frembringelser. Der lader sig dog sondre imellem en ældre og yngre Broncealder, og Forskjellen imellem disse giver sig blandt andet ogsaa Udtryk i Oldsagerne. Sagerne fra den ældre Broncealder ere i det hele taget forarbejdede i en renere og ædlere Stil end Sagerne fra den yngre, de ere gjennemgaaende ornerede med nogle faa simple, men overordenlig smagfulde Ornamenter, navnlig Spiral- og Zigzagornamenter, medens den senere Broncealders Sager baade i Henseende til Former og Ornamenter frembyde større Mangfoldighed og Afvexling, men heller ikke bære Præg af den Ynde, der udmærker hine. Forskjellen er imidlertid ikke større, end at vi i den korte Oversigt, vi i det følgende skulle give over de mest karakteristiske Typer for Vaaben, Redskaber, Smykker og desl. fra Broncealderen, i Hovedsagen kunne omhandle de to Perioder under et.

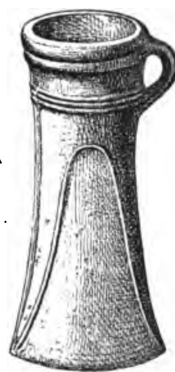

Paalstav.

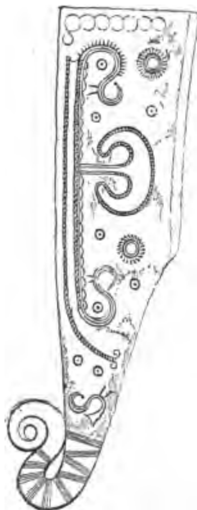

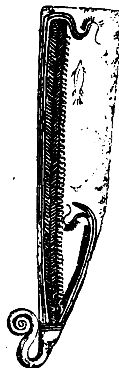
Paalstav.

Celt.

Knive af Bronce.

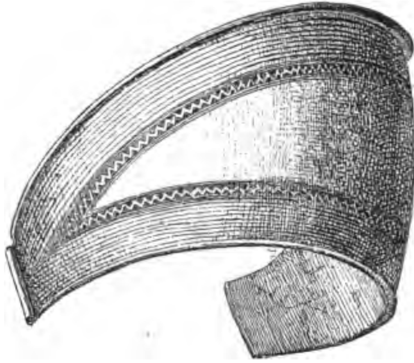
Synaal af Bronce.

Fra Broncealderen.

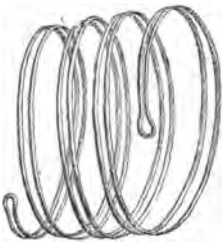
Ligesom i Stenalderen Kilen var det Redskab, der spillede den mest fremtrædende Rolle, se vi ogsaa kileformede Redskaber indtage en betydningsfuld Plads blandt Broncealderens Oldsager. De fremtræde i to Hovedformer, som man har givet Navn af Paalstave og Celter. Det førstnævnte Redskab er en Kile, der indsattes i et spaltet Træskaft, som Kilen ved fremstaaende Kanter, der ofte blev til ombøjede Vinger, hindredes fra at trænge op i under Brugen. Paalstavene ere ofte forsynede med et Øre, og det samme er Tilfældet med den anden Form af det kiledannede Broncéredskab, Celten, der er hul, saaledes at Skaftet har været indstukket i den. Ørene have tjent til Anbringelse af en Snor eller Rem, ved hvilken Skaftet har været yderligere fastgjort til Redskabet. Celterne og Paalstavene ere uden Tvivl blevne brugte paa mange Maader, som Kiler, Mejsler o. s. v., fortrinsvis dog vist nok som Øxer, hvortil de, forsynede med vinkelbannede Skafter, fortrinlig egnede sig. Det fortjener at fremhæves, at man af Øxer i den nu brugelige Form, foruden de tidligere omtalte af Sten, saa godt som kun finder saadanne, der efter deres rige Ornering at dømme nærmest maa antages at have været benyttede som Stridsøxer og ikke til praktisk Brug i det daglige Liv. Knive høre ogsaa til de hyppigst forekommende Oldsager fra Broncealderen og optræde i to Hovedformer, af hvilke den ene altid har været forsynet med et Skaft, der undertiden er støbt i et med det eneggede, i en Spids udløbende Blad, undertiden har været af Horn, Træ eller et andet forgængeligt Materiale, og i saa Fald har været fastgjort til Bladet ved Hjælp af en Grebtunge, medens den anden Form, som er den almindeligste hos os, ender i et tilbagebøjet spiraldannet Haandtag. Af Redskaber, der have været brugte i det daglige Liv, kan endnu nævnes Syle, Savblade, Niptænger, Naale og desl.

Broncen er med sin blanke, guldlignende Overflade et særdeles smukt Metal, der fortrinlig egner sig til Smykker, og vi se da ogsaa, at Broncealderens Folk i rigt Maal have benyttet den paa denne Maade og ikke have indskrænket sig til Guldet. Som det var at vente efter den Smag og Finhed, der er karakteristisk for denne Periodes Redskaber og Vaaben, ja ofte for de simpleste, dagligdags Gjenstande, udmærke de forskjellige Broncesmykker sig i høj Grad ved Skjønhed baade i Henseende til Former og Ornering, og mange af dem kunne endnu den Dag i Dag, i alt Fald delvis, tjene til smagfulde Forbilleder. Vi finde Diademer, Haarringe, undertiden i Form af Kroner, Brystsmykker, Hals-, Arm- og Ankelringe, Spænder og forskjellige mindre Smykkesager. Som ved alle Broncealderens Frembringelser ere Formerne hverken mange eller meget afvexlende, det er kun et lille Omraade, Fantasien har bevæget sig paa; for Ornamenternes Vedkommende har man væsenlig indskrænket sig til Sammenstilling af simple, næsten geometriske Figurer; Fremstillinger af Mennesker, Dyr, Planter og desl. ere yderst sjeldne, og de

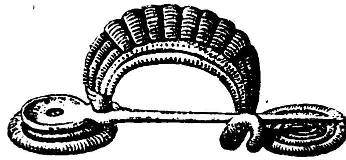
enkelte, der forekomme, ere meget stive og ufri, medens der gjennemgaaende er Harmoni og Ynde i alt, hvad der er kommet ud af Behandlingen af den Stil, der er særlig ejendommelig for Broncekulturen.

Diadem af Bronce.

Armring af Guld.

Spænde af Bronce.

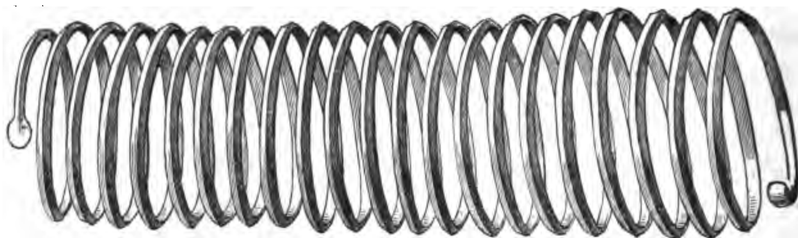
Halssmykke af Bronce.

Fra Broncealderen.

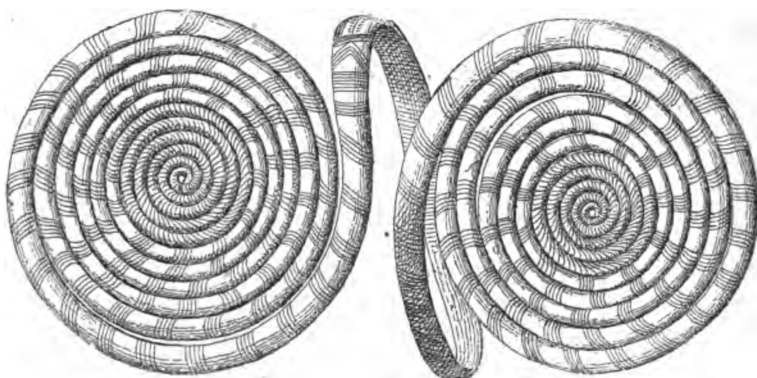
Det har været et krigersk Folk, der levede her i Norden i **Bronce**alderen, derom vidner den store Mængde Vaaben, der er levnet os. **Hyppigst** forekomme Sværdene, hvis **Hovedformer** sees af **hosstaaende Afbildninger.** Den bladformede Klinge indsnevres i Reglen noget nedenfor **Haand**fanget for atter at udvide sig, inden den igjen trækker sig sammen for

Krone af Bronce.

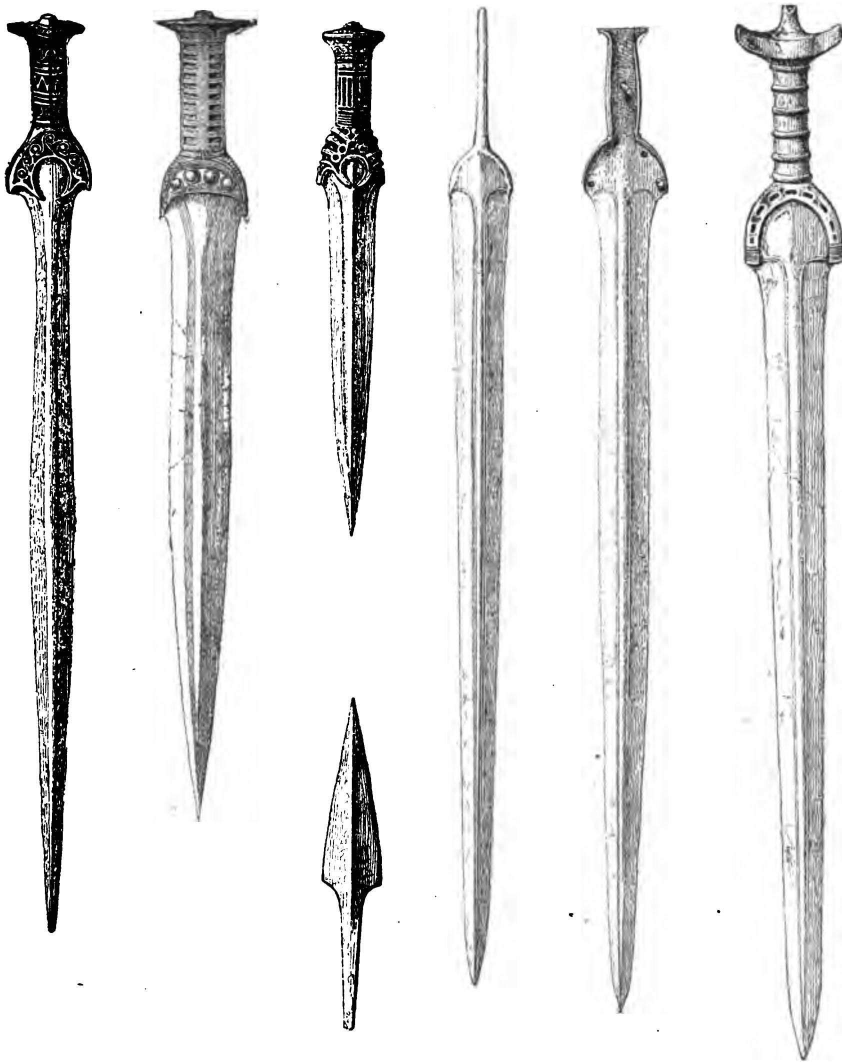
Spiralring af Bronce

Armsmykke af Bronce.

at løbe ud i en Spids. De have hverken Parerstang eller Parerplade, og Fæstet, som enten er helt af Bronce, støbt i et med Klingen, eller har bestaaet af en Plade eller Grebtunge af Metal, der har været belagt med Ben, Horn, Træ eller lignende, er for det meste forholdsvis kort, saa kort, at en voxen Mand ikke kan omfatte det med hele Haanden.

Det vilde imidlertid være forhastet deraf at slutte, at Broncealderens Folk har været mindre eller i alt Fald havt mindre Hænder end vore

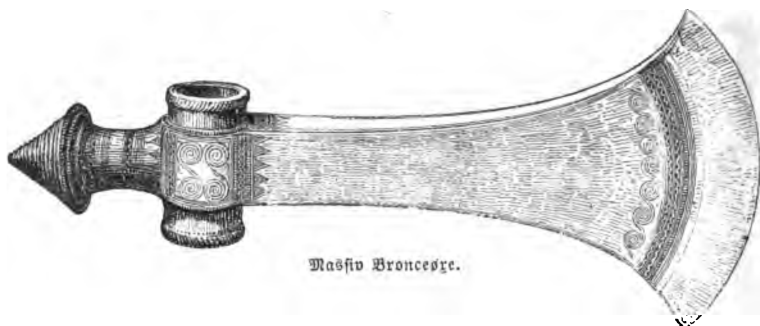

Sværd, Dolk og Pilespids.

Fra Broncealderen.

Dages Mennesker; de korte Haandtag finde vist nok med større Rimelighed deres Forklaring, naar man forudsætter, at Sværdene brugtes og førtes paa

en fra den i vore Dage brugelige forskjellig Maade, navnlig til Stød, saaledes at man ikke havde nødig at gribe om dem med hele Haanden. Af andre Angrebsvaaben kan foruden Dolke, der i det hele taget frembyde

Massiv Bronceøxe.

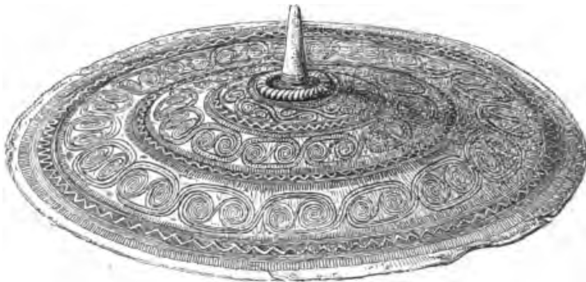
Skjold af Bronce.

Fra Broncealderen.

de samme Hovedformer som Sværdene, fra hvilke de nærmest kun skille sig ved at være mindre, nævnes Spyd og Lansespidser, der altid ere forsynede med Skaftrør, aldrig med Skafttunge, Pilespidser, der fore=

komme meget sjelden, og endelig Stridsøxer. Af Dækvaaben har man hidtil kun fundet nogle enkelte brevne Bronceskjolde, dels runde, dels ovale. I Reglen har Skjoldet vist nok været af Træ, prydet med en eller flere større eller mindre Bronceplader. I Forbindelse med Vaabnene maa ogsaa nævnes de saakaldte Lurer, af hvilke der er fundet flere i Danmark, medens saadanne Krumhorn udenfor vort Fædreland ere yderst sjeldne og navnlig aldrig forekomme i denne Form.

Om Klædedragten i Broncealderen have de senere Aars Udgravninger, særlig i Danmark, givet værdifulde Oplysninger. Der var jevnlig i Grave fra denne Periode fundet større og mindre Stykker af uldent Tøj, men endelig kom der hele Dragter frem. I 1861 fandt man i en Gravhøj i Ribe Amt, Treenhøj kaldet, en Kiste, dannet af en kløvet og udhulet Egestamme; i denne laa en Kriger, fuldt paaklædt og rustet, og Dragten havde holdt sig saa godt, at den kunde

Skjoldplade.

bevares for det oldnordiske Museum, hvor den er at se. Dragten bestod af en Kappe, der, naar den udbredes, er halvrund, med Udskæring for Halsen, og et Skørt, bestaaende af et næsten firkantet Stykke Tøj, der simpelt hen har været svøbt om Legemet; paa Hovedet bar Liget en halvkugleformet Hue, under Hovedet laa et firkantet Stykke Tøj, og to smalle Stykker Tøj antages at have været viklede om Benene. En høj spids Hue laa i en lille Trææske, der var sat inden i en lignende større. Hele Dragten saa vel som de enkelte løse Tøjstykker er af grovt, simpelt vævet uldent Tøj. Paa den indvendige Side af Kappen hænger der en Mængde Ender af Uldgarn ned, saa at den seer ud som en Slags Pluche; et lignende Udseende har den runde Hue, idet der paa Ydersiden staaer en Mængde tynde Traade frem, hver med en Knude paa Enden. — Et andet Fund, der blev gjort ti Aar senere i den saakaldte Borum Eshøj ved Borum i Nærheden af Aarhus, bragte en fuldstændig Kvindedragt for Dagen. Liget var ogsaa her nedlagt i en Egetræs Kiste, dannet af en kløvet og udhulet Stamme. Skelettet var

endnu i saa god Beholdt, at det bestemt kunde afgjøres, at Liget var af en Kvinde. Paa Hovedet sad et smukt hæklet Net af Uldgarn, og der

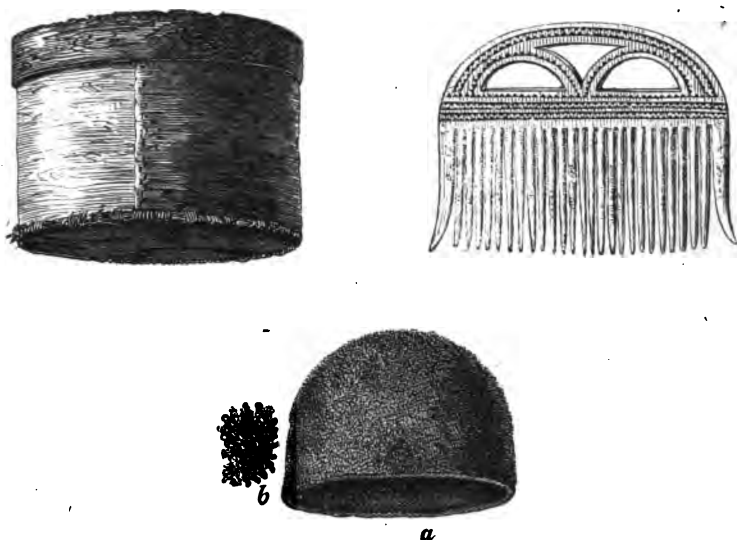
Lur af Bronce.

Fra Broncealderen.

fandtes Levninger af et andet lignende. Det lange Haar har formodenlig været sammenholdt med den Hornkam, der laa i Kisten. Dragten bestod

af en kort Trøje med Ærmer og et stort Skørt, begge Dele af vævet ulbent Tøj. Mærkelig nok var der ogsaa blandt de hos Liget nedlagte Sager en Dolk og en Bronceplade, der efter al Sandsynlighed har siddet paa et Skjold — en interessant Antydning af, at Norden ogsaa har havt sine Amazoner i Broncealderen.

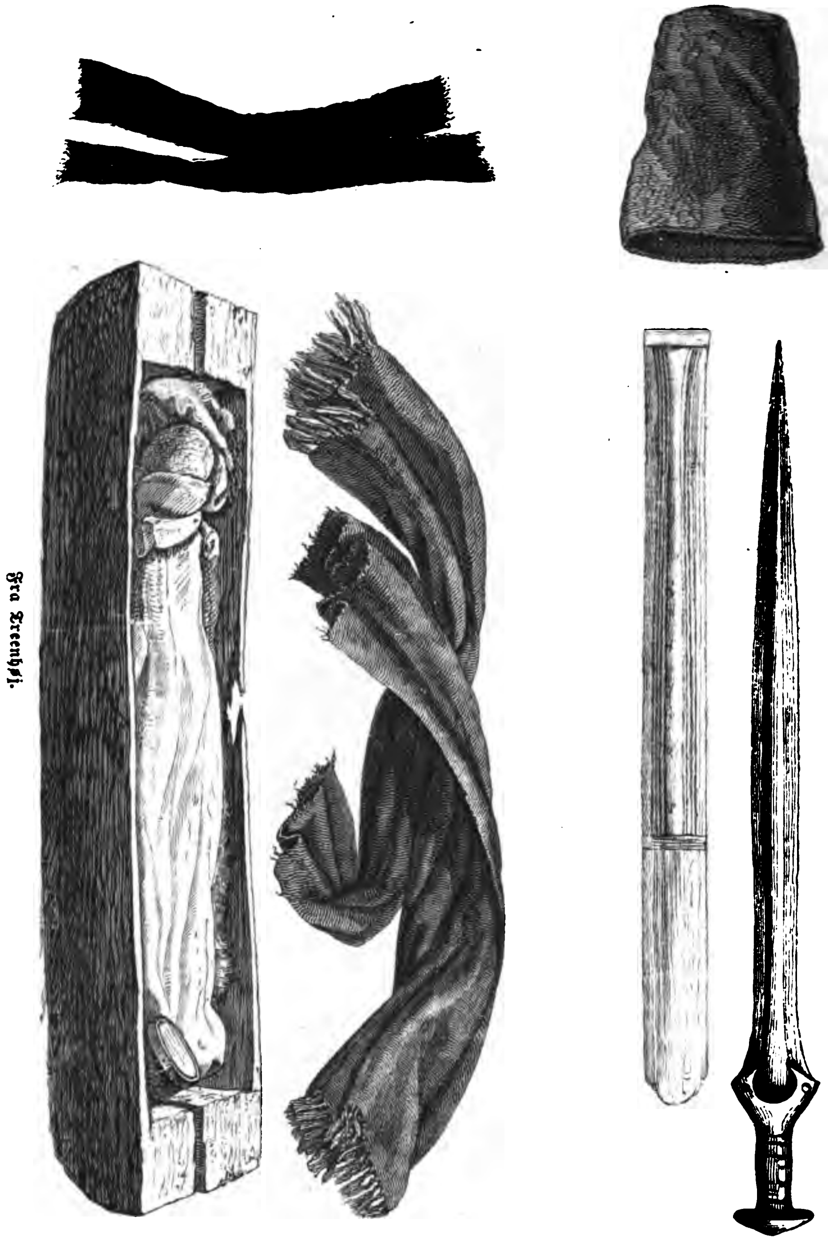
Inden vi forlade de egenlige Oldsager fra Broncealderen, er der endnu en enkelt mærkelig Gjenstand, vi maa omtale; det er den lille Vogn af Bronce, der er afbildet S. 39 i $^1/_5$ af den virkelige Størrelse. Den er funden i en Tørvemose i Nærheden af Ystad og har, som man kan se af Nithullerne, i sin Tid været bestemt til at bære noget. At det,

Fra Treenhøj.

den har baaret, har været et større Broncekar, saaledes som det er antydet paa Billedet, er i højeste Grad sandsynligt, da en aldeles lignende Vogn, som endnu bærer et Broncekar paa den antydede Maade, er funden i en Gravhøj i Mecklenburg. At disse Vogne ere fra Broncealderen, fremgaar bl. a. af, at den mecklenburgske fandtes sammen med et Sværd, to Knive og forskjellige andre Sager af Bronce. Den paagjældende mecklenburgske Gravhøj laa sammen med et Par andre Høje, og i en af disse gjordes der et mærkeligt Fund, som man ikke kan andet end sætte i Forbindelse med den lille Vogn. Midt i Højen fandt man nemlig en Grav, indeholdende brændte Ben og forskjellige Broncesager, og en halv Snes Skridt fra denne stødte man paa et fem Fod højt Altar, opført af lerholdigt Sand og dækket med Sten af et

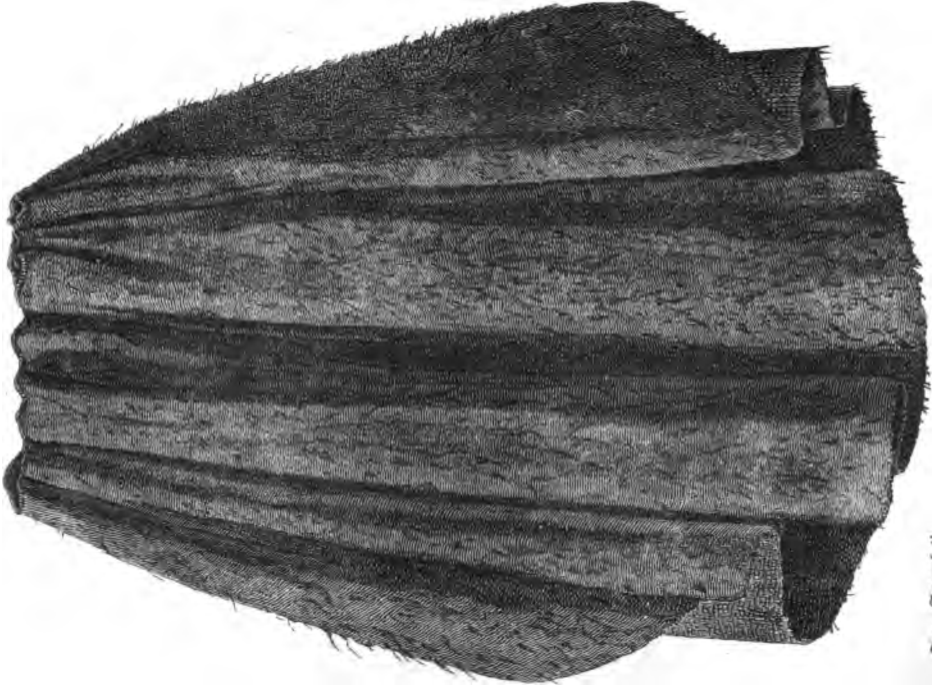
Menneskehoveds Størrelse. Midt i dette stod en stor rund Kjedel af brændt Ler, 3 Fod i Gjennemsnit. Ved Foden af Altret laa et ubrændt

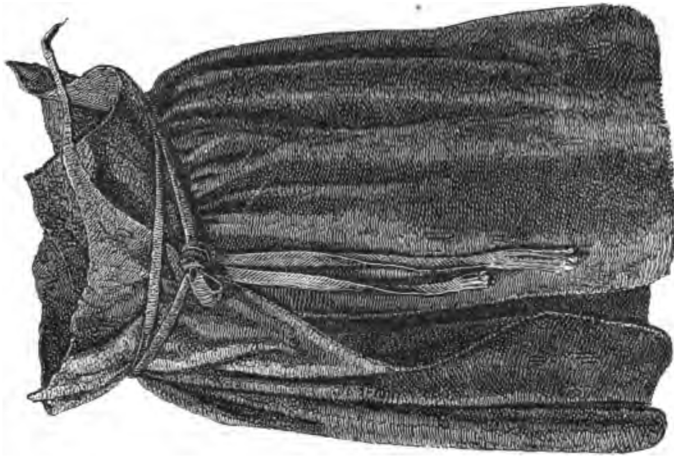

Fra Treenhøi.

Lig. Der kan ingen Tvivl være om, at vi her staa overfor Forhold af religiøs Betydning, og den ejendommelige Maade, hvorpaa den lille

svenske Vogn saa vel som den tydske, der ligesaa lidt som denne har Spor af nogen Vognstang eller desl., som kunde tyde paa, at den kunde

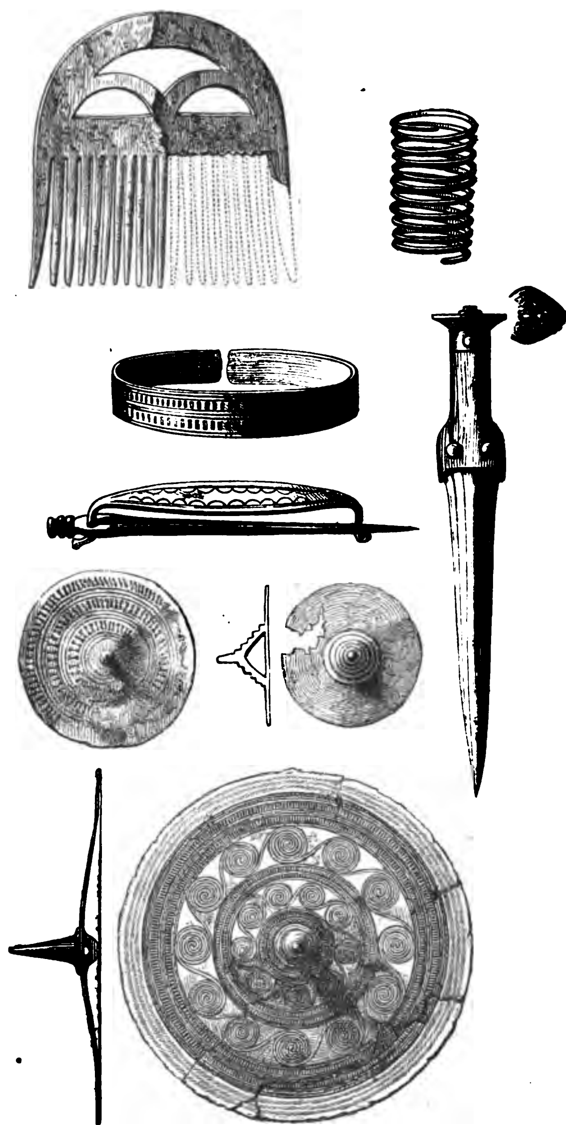

have været bestemt til en eller anden praktisk Brug, har baaret et Kar, i Lighed med hvad der synes at have været Tilfældet med enkelte andre

Fra Borum Eshøj.

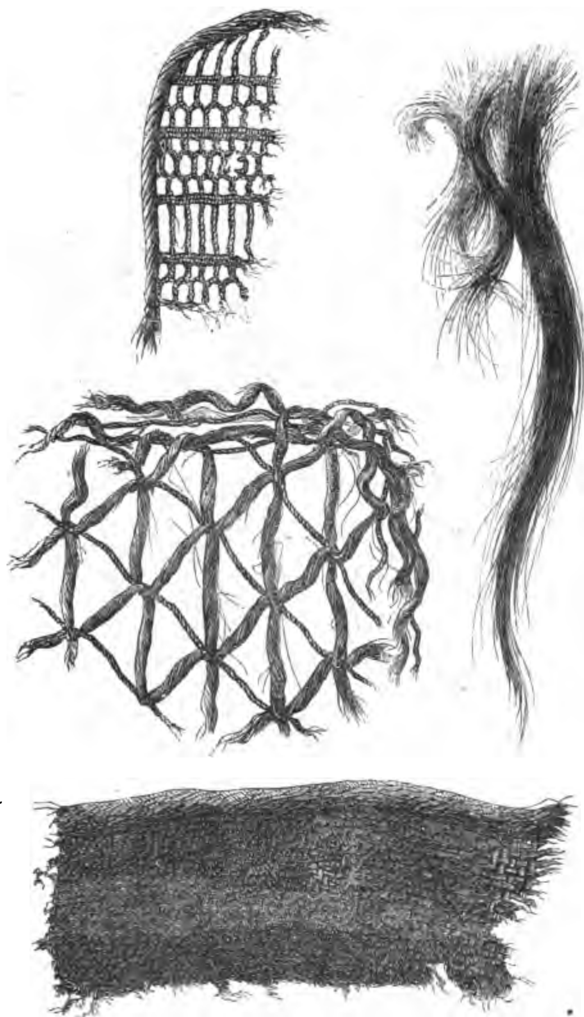
Broncevogne, der ere fremkomne paa forskjellige Steder i Europa, gjør det i høj Grad sandsynligt, at de have været brugte ved Ofringerne.

Fra Borum Eshøj.

Hvad vi vide med Hensyn til de religiøse Skikke i Broncealderen, er endnu kun lidt, men paa enkelte Punkter begynder der dog at komme

noget Lys. Saaledes har man i den senere Tid fæstet Opmærksomheden nærmere paa de hyppig forekommende, undertiden meget betydelige Mosefund, som man vistnok ikke uden Grund har sat i Forbindelse med religiøse Forestillinger, ligesom de store Mosefund fra Jernalderen. Som

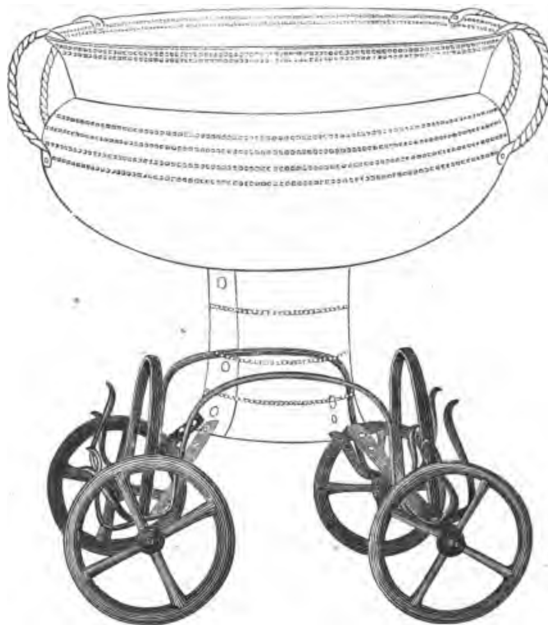
Fra Borum Eshøj.

et af de ejendommeligste og rigeste Fund af denne Art kan nævnes Fundet fra Lavindsgaard Mose paa Fyen, som bestod af ikke mindre end 11 Guldkar, der var nedsænkede i en stor Broncevase. Man fejler i det hele taget neppe ved at antage de forskjellige drevne Guldkar fra

Bróncealderen, der efterhaanden ere komne for Dagen, for at have været bestemte til religiøs Brug; ingen af dem ere fundne i Grave, alle enten

Broncekar.

Broncevogn med paanittet Vase.

nedgravede i Jorden eller nedsænkede i Moser, i Reglen flere sammen; saaledes indeholdt et andet fyensk Fund 6, et jydsk 3.

I nær Forbindelse med de religiøse Skikke og Forestillinger staar den Maade, hvorpaa et Folk behandler sine døde, og i denne Henseende give de talrige Grave al ønskelig Oplysning. Tage vi Broncealderen under et, maa man sætte Ligbrændingen som den for denne Periode karakteristiske Gravskik, men denne har dog ikke været i Brug hele Perioden igjennem. I den ældste Tid jordedes Ligene ubrændte ligesom i Stenalderen, og der lader sig i det hele taget forfølge en bestemt Udvikling fra Stenalderens til de for den senere Broncealder ejendommelige, fra hine meget forskjellige Gravskikke. Vi have omtalt de saakaldte Häll-kister, der nærmest synes at tilhøre Stenalderens Slutning. Lignende Kister, satte af flade Sten, træffe vi i Begyndelsen af Broncealderen paa mange Steder med ubrændte Lig; undertiden, og navnlig som det

Gravurne fra Broncealderen.

synes i visse bestemte Egne, træffer man i Stedet for Stenkisterne Kister dannede af kløvede og udhulede Træstammer. Da Ligbrændingen kommer i Brug, finder man i Begyndelsen undertiden de brændte Ben nedlagte i større eller mindre Stenkister — saaledes f. Ex. ved det ovenfor omtalte Fund ved Lyngby — nu og da endogsaa i Trækister, men snart blev det uden Tvivl almindeligt at jorde de brændte Lig paa den i største Delen af Broncealderen almindelige Maade, i Urner, der nedsattes i en toppet Jordhøj, sædvanlig omsatte med flade Sten, ofte flere Grave i en Høj. Gravene fra Broncealderens tidligere Del synes i det hele at være rigere udstyrede med Gravgods end Gravene fra den senere, hvor Urnen foruden de brændte Ben ofte indeholder slet intet eller kun nogle ubetydelige Smaating, medens der heller ikke ellers i Graven er nedlagt Sager af større Værd.

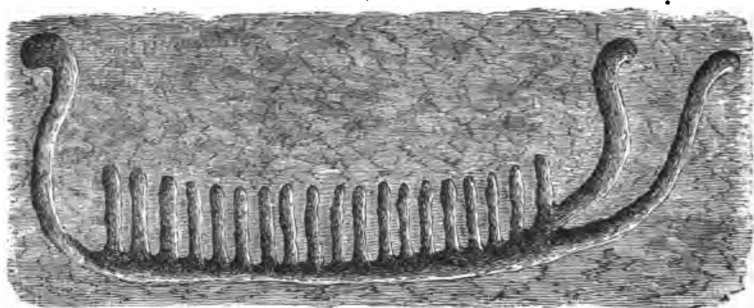
Med Hensyn til Broncealderfolkets aandelige Standpunkt ere vi saa godt som udelukkende henviste til det Indtryk, vi modtage af de Oldsager, der er levnet os fra denne Tid, og som jo i det hele taget vidne om en Smag og Skjønhedssans i Forbindelse med en teknisk Dygtighed, der ikke vel er tænkelig uden i Forbindelse med en ikke ganske ringe Intelligens. Nogen egenlig kunstnerisk Virksomhed kan Broncefolket dog ikke siges at have drevet det til, og en Bogstavskrift, igjennem hvilken det kunde have efterladt os andre Vidnesbyrd om sit aandelige Liv, har det heller ikke havt. En ganske mærkelig Art Mindesmærker, som man kunde fristes til at betegne som Forening af de første famlende Forsøg paa kunstnerisk Gjengivelse af Begivenheder og Optrin fra Datidens Liv og paa at naa frem til en Tegnskrift, er de saakaldte Helleristninger, som kun ganske enkeltvis forekomme i Danmark paa store

Norsk Helleristning.

Stene, men i stor Mængde i Sverige (navnlig i Bohuslen) og Norge, navnlig i den Del af Landet, der grænser op til Sverige, hvor de fremtræde indristede eller indgnedne paa Granitklippernes Flader, som de ofte dække i stor Udstrækning. De fremstille Mennesker, Dyr, Skibe, Vaaben m. m., for de enkelte Gjenstandes Vedkommende, der ogsaa haves afbildede paa Broncesager, i nøje Overensstemmelse med den paa disse givne Fremstilling (smlgn. f. Ex. Skibene paa det S. 41 afbildede Stykke af en norsk Helleristning eller det særlig udtegnede Skib fra en svensk Helleristning med Skibene paa de to S. 25 afbildede Bronceknive). Der har været fremsat højst forskjellige Anskuelser om disse ejendommelige Mindesmærkers Oprindelse og Alder, nogle have ment, at de hidrøre fra Oldtidens Slutning, fra Vikingetiden, andre have tillagt dem en langt højere Ælde og endogsaa ført dem tilbage til Stenalderen; først i den nyeste Tid kan

Spørgsmaalet om deres Ælde siges at være løst, idet det er lykkedes blandt de afbildede Gjenstande at paavise Sager, der utvivlsomt maa henføres til Broncealderen, — f. Ex. det særlig udtegnede Broncesværd fra en svensk Helleristning — saaledes at i det mindste nogle af Helleristningerne maa skrive sig fra denne Periode, og den fornyede Undersøgelse af hele Spørgsmaalet, hvortil denne Opdagelse gav Stødet, har gjort det i høj Grad sandsynligt, at denne Gruppe af Mindesmærker væsenlig er knyttet til Broncealderen, om man end muligvis kan have begyndt at indriste saadanne Figurer allerede i Stenalderen. Desværre ere disse Billeder ikke i nogen særlig Grad egnede til at give Oplysninger om Livet og Forholdene paa den Tid, da de blev til. Enkelte Antydninger give de dog. De mange Skibe, der forekomme i dem, vidne saaledes om, at Broncefolket til en vis Grad i det mindste har været et søfarende Folk. Af Husdyr findes jevnlig afbildet Heste og Oxer; Vogne have været i Brug, paa Helleristningerne fremstilles et Par Gange saadanne,

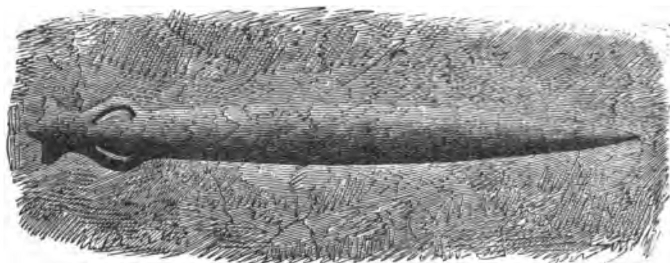
Skib fra en svensk Helleristning.

de ere tohjulede med Kusken staaende, som Skik var hos Sydeuropas og Orientens Folk. Der har været drevet Agerdyrkning; vi finde saaledes paa en Helleristning en Mand afbildet med en Plov af den simpleste Konstruktion, trukken af to Oxer. Det meste af hvad Helleristningerne saaledes kan fortælle os, vide vi jo rigtignok fra andre Kilder — af Skibe have vi Billeder paa Broncesager, den lille Vogn fra Ystad gjorde det allerede mere end sandsynligt, at Vogne havde været i Brug o. s. v. —, men det har dog sin Interesse saaledes at se stadfæstet, hvad man paa anden Maade kan udlede ad Slutningens Vej.

Endnu skulle vi kun tilføje, at Bebyggelsen under Broncealderen har bredt sig en Del mere end under Stenalderen. Fund af karakteristiske Broncesager vise, at Sverige i denne Periode har været bebygget norden for Mälaren, maaske endogsaa noget nord for Dalelven, medens Stenalderen kun strakte sig op imod Søerne. Ogsaa i Norge er Broncealderen langt fyldigere repræsenteret end Stenalderen, men Hovedsædet

for denne Kultur i de nordiske Lande var dog Danmark og Sydsverige, hvor den naaede en større Udvikling end i noget andet Land.

Jernalderen, der for Nordens Vedkommende strækker sig over det første Aartusind efter Kristi Fødsel, danner Overgangen imellem den graa Oldtid, til hvis Oplysning vi ikke have andre Midler end Oldsagerne, og den rent historiske Tid. Det er den Periode af Oldtiden, vi kjende bedst, og jo længere vi komme frem i den, des bestemtere Skikkelse antage Sagnene og de øvrige gjennem mundlig Overlevering bevarede, først lang Tid senere nedskrevne Bidrag til Kundskab, som den har forud for de foregaaende Tidsrum, og som paa mange Maader hjælpe os til en klarere Forestilling om mangehaande Forhold, ved hvilke vi maatte famle saa godt som fuldstændig i Mørke, naar vi var henviste til de haandgribelige Oldtidsminder alene. Men selv hvad disse angaar,

Broncesværd fra en svensk Helleristning.

er Udbyttet for Forskningen i mange Henseender rigere end for Sten- og Broncealderens Vedkommende. Der optræder nu for første Gang en Bogstavskrift, Runerne, som, selv om de direkte Oplysninger, der vindes af de Indskrifter, der ere komne for Dagen, ikke have nogen synderlig almindelig historisk Betydning, dog giver mange vigtige Oplysninger om den nordiske Folkestammes Sprog, dets Udvikling, dets Forhold til andre nærbeslægtede Sprog og lign. og derigjennem aabner et Indblik i de ethnografiske Forhold paa hin Tid, som uden dem ganske vilde savnes eller i alt Fald i langt højere Grad være Gjenstand for mere eller mindre usikker Gisning. Ogsaa de sammen med Jernalderens Oldsager optrædende Mønter ere af stor Vigtighed som fuldt paalidelige og faste Støttepunkter for en indbyrdes Datering af de forskjellige Fund og de i disse forekommende Typer af Vaaben, Smykker, Redskaber og desl. For de tidligere Perioder kan der vel til en vis Grad bødes paa Manglen af saadanne sikre Udgangspunkter ved en omfattende sammenlignende Methode, der ikke indskrænker sig til noget enkelt Land, men drager et større Om-

raade ind under sine Undersøgelser, men skjøndt de Resultater, der ad denne Vej ere vundne, i det store hele ere fuldstændig sikre, henstaar der dog, saa snart man gaar i det enkelte, langt flere Spørgsmaal uafgjorte for Sten- og Broncealderens end for Jernalderens Vedkommende, og dette Fortrin skylder denne Periode nærmest den Omstændighed, at man gjennemgaaende her har langt fastere Grund under Fødderne og langt flere Tilknytningspunkter imellem Oldforskningen og det ad anden Vej kjendte.

Hvad der foruden denne større Sikkerhed og den Interesse, som det rige og i mange Henseender yderst tiltrækkende Materiale af Oldsager fra denne Periode i sig selv frembyder, giver Jernalderen et ejendommeligt Præg i Sammenligning med de foregaaende Tidsrum, er den stærke Brydning, der hele Perioden igjennem viser sig imellem det nationale og det fremmede. Broncekulturen havde ganske vist ikke blot oprindelig sin Rod udenfor Nordens Grænser, men vedblev ogsaa efter at være bleven omplantet indenfor disse at staa i levende Forbindelse med de sydlige Lande, fra og igjennem hvilke den var naaet til os, men i langt højere Grad træder denne Vexelvirkning med det fremmede frem i Jernalderen, og det varer ikke længe, før det nationale Element viser sig i saa bestemt udprægede, ejendommelige Former, at Modsætningen imellem det og det fremmede er stærkt i Øjne faldende. Efter de forskjellige Grupper af Former og Typer, der fremtræde i Jernalderen, falder denne i tre Tidsrum, den ældre, Mellem- og den yngre Jernalder, og hvert af disse, der indbyrdes frembyde stor Forskjel i mange Retninger, betegner et Forhold til og en Indvirkning fra en forskjellig fremmed Kultur. Den ældre Jernalder udmærker sig i saa Henseende ved de mange Oldsager af rent romersk Oprindelse, den har at opvise, i Mellemjernalderen er det nærmest fra det østromerske Rige, Indvirkningen kommer, og i den yngre Jernalder, Vikingetiden, er det dels de vesteuropæiske Lande, dels Orienten, hvorfra den fremmede Indflydelse er kommen.

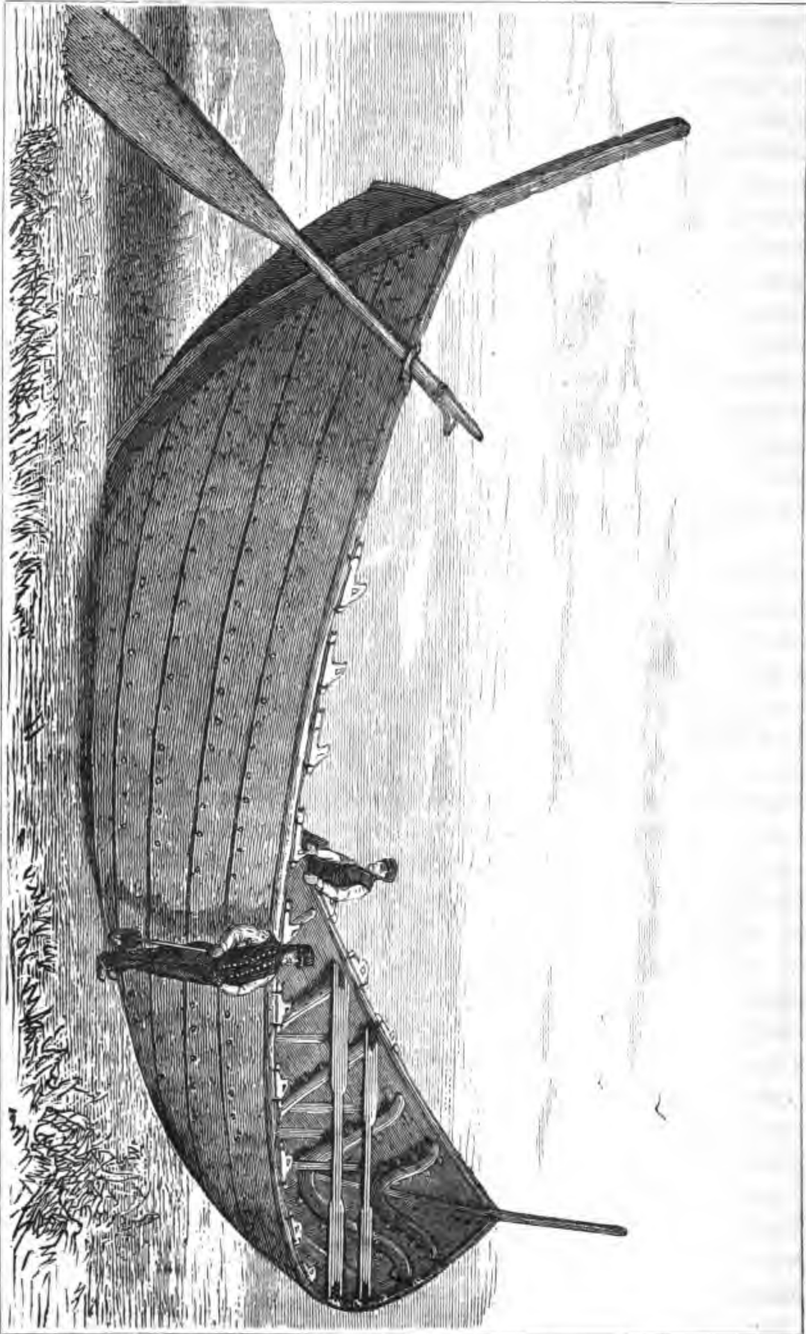
Den ældre Jernalder omfatter Tiden fra Kristi Fødsel til Midten af det femte Aarhundrede. De nærmere Omstændigheder, hvorunder den til Jernet knyttede nye Kultur, der af andre nye Stoffer ogsaa førte Sølvet og Glasset med sig, er naaet her til Norden, kjendes ikke, men der synes at være al Grund til at antage, at det er skeet ved en ny Indvandring fra Syd, om denne end ikke har havt en saadan Karakter, at den med et Slag har kunnet fortrænge Broncekulturen, men langsomt har arbejdet sig frem. Denne Formodning støtter sig nærmest paa, at Fund, der antyde en Overgang imellem de to Kulturer, næsten aldrig forekomme, og at vi i den ældre Jernalder træffe væsenlig andre Gravskikke end i Broncealderen, medens den Omstændighed, at store Fund, navnlig i Nordens sydlige og vestlige Egne, vidne om, at der her i Jernalderens første Aarhundreder har været ført heftige Kampe, hvor Jernalderfolk stod imod Jernalderfolk, taler for, at Indvandringen

ikke har fundet Sted paa en Gang, men at nye Hobe ere trængte ind, efter at deres Stammefrænder allerede havde bosat sig her i Landet.

Vi ville først betragte de store sønderjydske Mosefund, som høre til de rigeste og mærkeligste Oldsagfund, der nogen Sinde ere gjorte, og som give os et fyldigt og interessant Billede baade af de omtalte Kampe og af mangehaande Forhold paa den Tid, de tilhøre. Først vende vi os da til Thorsbjerg Mose ved Sønderbrarup i Angel, en lille Kedelmose omtrent en halv Mil fra Slien. Ved den planmæssige Udgravning, der foretoges i denne Mose, fandtes en stor Mængde Oldsager, blandt hvilke forholdsvis faa, af Rust stærkt fortærede Jernsager, men derimod en Mængde pragtfulde Gjenstande til Krigeres Udrustning, Dragter af vævet uldent Tøj, Sko eller Sandaler, Hjelme af Bronce og guldbelagt Sølv, Ringbrynjer, Sværdfæster og Skeder, Skjolde, Buer, Spydstager, udmærkede Beslag til Hestetøj, derhos Smykker, navnlig guld- og sølvbelagte Spænder til Skuldrene og Brystet, Guldringe, Spillebrikker o. s. v., samt endelig en Mængde forskjellige Redskaber, Værktøj, Kar, Stykker af Vognhjul, Teltpæle o. s. v.

Den anden sønderjydske Mose, Nydam Mose i Sundeved, oprindelig en Vig af Alssund, hvormed den har staaet i Forbindelse gjennem en endnu kjendelig Lavning, gav ogsaa et særdeles rigt Udbytte af Oldsager fra den ældre Jernalder. De tvende Fund ere i det hele ensartede, men Nydam-Fundet udfylder dog i mange Henseender Fundet fra Thorsbjerg Mose paa en meget heldig Maade. Her fandtes nemlig en Rigdom af prægtige, udmærket forarbejdede og fortrinlig bevarede Vaaben af Jern, prægtig damascerede Sværd med sølvbelagte Fæster, Lansespidser, Pilespidser, en Mængde pragtfulde sølv- og guldbelagte Spænder, Beslag og andre Prydelser, prægtigt Hestetøj o. s. v.

Inden vi gaa over til lidt nærmere at omtale enkelte af de i Moserne fundne Gjenstande fra den ældre Jernalder, maa tilføjes, at de øvrige Mosefund fra denne Periode, af hvilke de to vigtigste ere fra Vimosen og fra Kragehul Mose paa Fyen, i det væsenlige have samme Karakter som de sønderjydske, om der end lader sig paapege nogen Forskjel — som dog neppe kan være synderlig stor — i Henseende til Tiden, da de ere nedlagte i Moserne. Vi bruge med Forsæt Ordet „nedlagte", thi der er ingen Tvivl om, at det netop betegner Forholdet; det er ikke tilfældig tabte, men med Flid i Moserne nedsænkede Gjenstande, vi træffe i alle disse Fund — som et enkelt Bevis blandt flere herpaa kan anføres, at Lerkarrene ere sænkede ved Hjælp af indlagte Sten; i Nydam Mose have Sagerne endog været nedsænkede i Fartøjer. To saadanne Baade fandtes fuldstændige, den ene af Eg, den anden af Fyr; af en tredie fandtes kun Brudstykker. Fyrrebaaden blev ødelagt af Tydskerne ved deres Indfald i Sønderjylland 1864, men Egebaaden er endnu i Behold i Oldsagsamlingen i Kiel. Denne prægtige,

Egetræsbaaden.

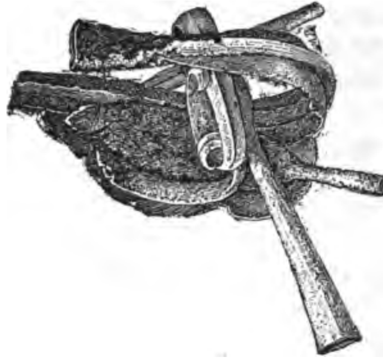
80 Fod lange og 11 Fod brede, særdeles smukt formede Baad, som paafaldende minder om de Baade, der den Dag i Dag bruges af Nordlandsfiskerne i Norge, roedes med 14 Par 11 Fod lange Aarer og var uden Dæk og Mast. Den var ligesom Fyrretræsbaaden kjendelig sænket med Villie, idet der var hugget store Huller i Siderne under Vandlinien, og der laa endnu adskillige af de til Fundet hørende Sager i den, skjønbt det meste af hvad den utvivlsomt har indeholdt, da den sænkedes, var skylt ud.

Men Mosefundenes Oldsager ere ikke blot forsætlig nedsænkede, de ere ogsaa, forinden dette skeete, forsætlig ødelagte. De have næsten alle Mærker af Sværdhug, Pilestud og desl., mange af dem i en saadan Grad, at selv den vildeste Kamp neppe vilde slaa til for at forklare den Medfart, de have lidt, saa meget mere som adskillige af dem, og deriblandt nogle af de mest medtagne, efter deres Art og Beskaffenhed ikke kunne antages at have været med i Kampen. Men adskillige ere derhos ogsaa ødelagte paa en saadan Maade, at der slet ikke kan være Tale om andet, end at det maa være skeet ved forsætlig Vold. Spydspidser og Sværd ere sammenbøjede og sammenrullede paa den vilkaarligste Maade, Klæder og Ringbrynjer sønderslængede, Lanseskafter og Buer overhugne og kløvede o. s. v. Ja selv de Hesteskeletter, Fundene indeholde, bære Mærker af, at der er blevet hugget løs paa Dyrene, ikke for at dræbe dem, men af vild Ødelæggelseslyst, idet et enkelt af de Hug, mange af dem have faaet, vilde være nok til at strække dem til Jorden. Kort sagt, alt er hugget sønder og sammen og saa blevet nedsænket i Moserne.

Worsaae har givet en sindrig og vist nok ogsaa fuldt ud rigtig Tydning af disse gaadefulde Forhold. Der har staaet et Slag, saaledes lyder Forklaringen, og Sejrherrerne have derefter ofret det fra Fjenden tagne Bytte til Guderne ved at nedsænke det i hellige Søer, som i Tidernes Løb ere blevne til Moser. Forinden Sagerne nedsænkedes, ere de med Flid blevne fuldstændig ødelagte, for at ingen profane Hænder skulde fristes til at forgribe sig paa dem. En væsenlig Støtte finder denne Forklaring i den Omstændighed, at ganske lignende Skikke, som de her antydede, der jo fuldstændig forklare hele Forholdet, efter flere Oldtidsforfatteres Vidnesbyrd have været i Brug hos andre europæiske Folkeslag, navnlig hos Gallerne.

De Oldsager, hvoraf Mosefundene bestaa, tilhøre mange forskjellige Livsomraader, men de samle sig dog alle om Krigerlivet, som det rører sig i Lejren og paa Kamppladsen, og Vaaben og hvad andet der hører til Krigerens Rustning og Udstyrelse har afgjort Overvægten. Sværdene, der forekomme saa vel med en som med to Egge, ere nu ikke som i Broncealderen beregnede paa at føres som Stødvaaben, men til at hugge med. Klingerne ere ofte damascerede og gjennemgaaende udmærket forarbejdede. Fæstet er ikke sjelden klædt med Sølv eller Bronce, ligesom

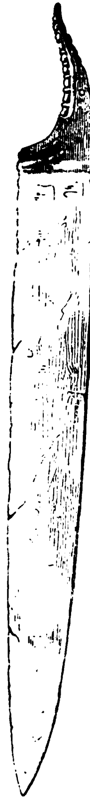

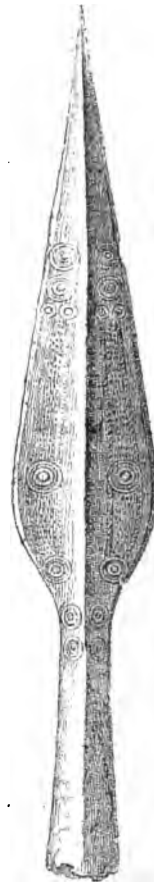

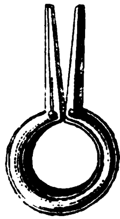
Sammenbøjede Lansespidser.

Sammenrullet Lansespids.

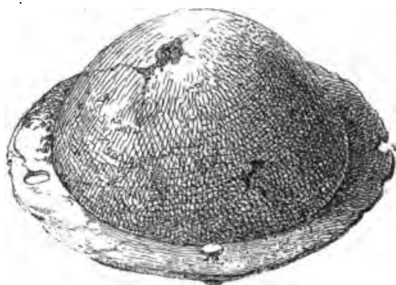

Tveegget Sværd. Benpile. Enegget Sværd. Lansespids.

Fra den ældre Jernalder (Mosefundene).

Skeden, der var af Træ, har været smukt prydet med Beslag og Dupsko. Meget hyppige ere Spydene (i Vimosen er der saaledes alene fundet over 1000), hvis Skafter kunne være 11 Fod lange; de ere af Asketræ og synes at være drejede; ogsaa Pile og Buer ere fundne i Behold; de første, hvis Spidser ofte var af Ben, havde Skafter paa 2—3 Fods Længde og var bag til forsynede med fire Rækker Fjer, der var fastgjorte med beget Traad; de var jevnlig forsynede med udskaarne Bomærker, for at Ejeren let kunde kjende sine Pile igjen. Der er ogsaa fundet et Pilekogger af Træ og Metalbeslag til et Par andre. Buerne, der var omtrent 6 Fod lange, bestod af en i begge Ender tilspidset, rund, elastisk Træstok, der spændtes ved Hjælp af en i disse fastgjort Streng. Skjoldene bestod af tynde, glatte Bræder, der holdtes sammen ved et Kantbeslag af Bronce eller Sølv. De ere fra 2—4 Fod i Gjennemsnit, runde og flade; i Midten findes et Hul, som dækkedes af Skjoldbuklen, der er fundet saa vel af Jern, Bronce og Sølv som af

Skjoldbukkel.

Træ. Paa Undersiden af Skjoldet var fastgjort et Haandfang, i hvilket det holdtes. Af andre Dækvaaben forekomme Brudstykker af Brynjer, dannede af sammennittede Jernringe, samt Hjelme.

Ogsaa om den egenlige Klædedragt giver Mosefundene os interessante Oplysninger. Den er af Uld, vævet i fine og kjønne, ofte rudede Mønstre. Vi se, at der har været baaret lange Trøjer, hvis Ærmer naa helt ud til Haandledene, Benklæder og Kapper. Paa en af Kapperne fra Thorsbjerg Mose kunde Farverne endnu skjelnes; den var grøn med gule og mørkegrønne Borter. Paa Fødderne bares Sandaler af Læder, prydede med fine pressede Sirater. Af Smykker er der fremkommet adskillige; talrigst ere Spænderne, i forskjellige karakteristiske Former.

Seer man noget nærmere paa den rige Høst af Oldsager, som Mosefundene, navnlig de to sønderjydske, have givet, vil man finde talrige Vidnesbyrd om en i hin Tid bestaaende Forbindelse imellem Norden og Romerne. Romerske Sølvmønter forekomme i temmelig be-

tydeligt Tal (i Thorsbjerg Mose er der saaledes fundet 37 fra Tiden imellem Aar 60 og 194 efter Kristi Fødsel). Flere Sværd bære romerske Fabrikstempler, ligesom en smuk Skjoldbukkel af Bronce har Indskriften Ael. Aelianus med romerske Bogstaver, adskillige Gjenstande vise ved deres Form, Ornering og hele Forarbejdelse utvetydig hen til romerske Værksteder; dette gjælder saaledes f. Ex. om den prægtige Broncehjelm S. 51, de tvende Brystplader af Bronce med ophøjede Figurer i drevet

En Kriger fra den ældre Jernalder i fuld Rustning.

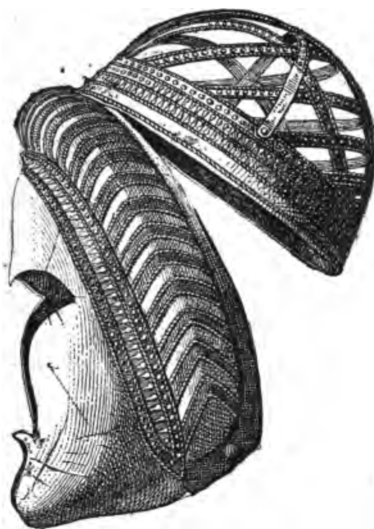
Arbejde af forgyldt Sølv, vor nedenfor afbildede Kriger bærer paa Brystet, flere Spænder, Perler af Glas og Mosaik o. s. v. Ved Siden af disse rent romerske Gjenstande findes saa ogsaa Gjenstande, som ved hele deres Stil røbe deres „barbariske" Oprindelse, og disse ere i numerisk Henseende i Overvægt. Karakteristisk er den S. 51 afbildede Sølvhjelm, og paa en højst interessant Maade fremtræde disse to Elementer, det romerske og det barbariske, ved Siden af hinanden i de omtalte to Brystplader; disse ere utvivlsomt af romersk Oprindelse, men paa den ene af dem har

man siden fastnittet nogle Dyrebilleder af kjendelig barbarisk Arbejde, saaledes at de dække de oprindelige Figurer, paa den anden ere de oprindelige Figurer for største Delen borttagne og erstattede af andre, der stikke paafaldende af imod dem.

I de to fyenske Moser stiller Forholdet sig noget anderledes. De romerske Mønter forekomme her meget sparsomt, og andre romerske Arbejder ere ligeledes paafaldende sjeldne. At det barbariske Element her i alle Henseender har Overvægten, viser sig ikke blot ved en Optælling af de fundne Gjenstande, men ogsaa deri, at den Finhed og Sirlighed, som i Thorsbjerg- og Nydam-Mosefund gjennemgaaende udmærkede ogsaa de indenlandske Frembringelser, her har veget Pladsen for en større Plumphed og Kraft. Karakteristisk i saa Henseende er det ogsaa, at medens

Romersk Broncehjelm.

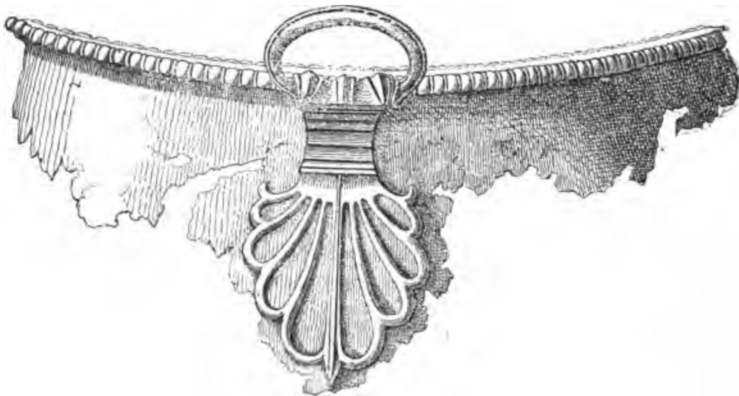
Barbarisk Sølvhjelm.

Gjenstande med romerske Indskrifter forekomme langt hyppigere i Thorsbjerg og Nydam Mose end i de fyenske Moser, er Forholdet i Henseende til Indskrifter med Runer lige det omvendte. Forklaringen af disse Omstændigheder ligger nær nok. De sønderjydske Mosefund ere som alt anført de ældste, de ere vistnok paa det nærmeste samtidige og maa henføres til Tiden omkring Aar 300, medens de fyenske maa sættes et hundrede Aar længere ned i Tiden, da den barbariske Strøm havde overskyllet hele Europa, ogsaa de romerske Provinser, hvorfra Paavirkningen i den ældre Jernalder udgik — at det var fra de romerske Grænseprovinser, den kom, antydes allerede af Navnene i de omtalte Fabrikstempler.

Ogsaa i de Fund fra den ældre Jernalder, der ere gjorte i Grave og paa anden Maade, træffe vi den samme Brydning imellem den

Broncevase med romersk Indskrift.

Brudstykke af et Broncekar.

Fra den ældre Jernalder.

fremmede, romerske, og en indenlandsk, barbarisk Kultur, og jo ældre Fundene ere, des større Overvægt har den første. Rent romerske Sager

forekomme meget hyppig; som nogle af de mest fremtrædende Stykker skal anføres en Broncevase, der er funden i en Gravhøj i Vestmanland,

Romersk Bronceskaal.

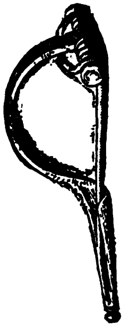
Samisk Lerkar.

Romersk Kasserolle og Si.

Fra den ældre Jernalder.

fyldt med brændte Ben, og hvis latinske Indskrift fortæller, at den er viet til Apollo Grannus, af Ammillius og Konstans, Forstandere for hans Tempel, det prægtige Lerkar (S. 53) med Ægstaven og Jagtscener frem=

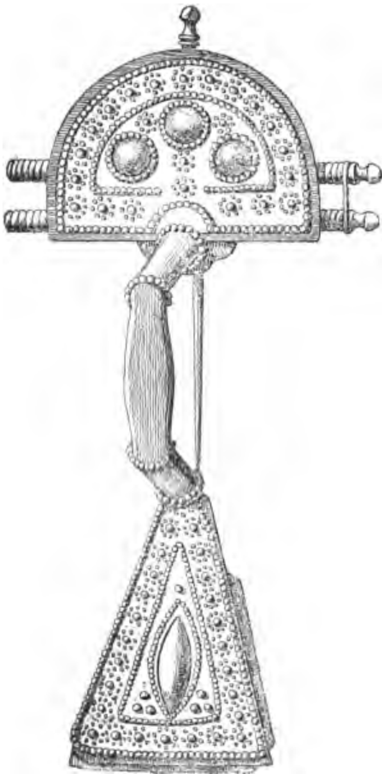
Romersk Broncespænde.

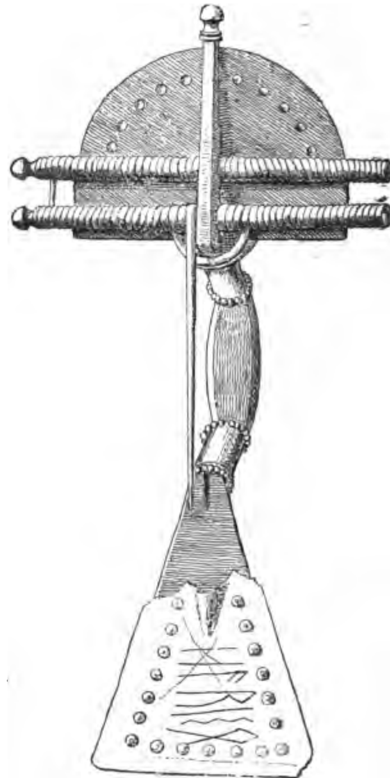

Sølvbæger.

Beslagstykke af Sølv med Guldbelægning.

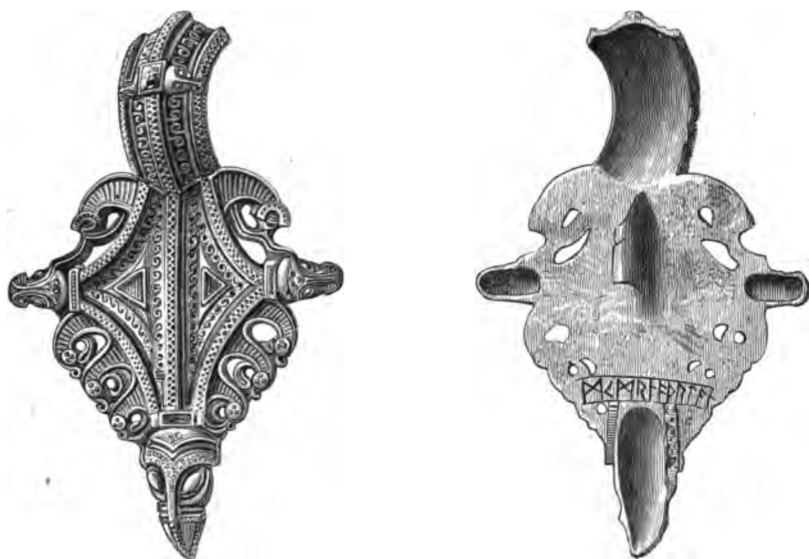

Sølvspænde med Runeindskrift.

Fra den ældre Jernalder.

stillede i Basrelief og med en nu temmelig utydelig men dog kjendelig romersk Indskrift; det er det eneste Kar af denne Art, der endnu er fundet her i Norden; de tilvirkedes først paa Øen Samos og kaldes derfor samiske Kar, men da de kom i stor Yndest i Romerriget, blev der anlagt Fabriker for deres Forfærdigelse rundt omkring i det store Rige, og ogsaa ved Rhinen er der fundet Ruiner af saadanne. Endvidere skal exempelvis fremhæves det prægtige Brudstykke af et Broncekar S. 52, og Bronceskaalen S. 53. Jevnlig forekommer der i Gravene fra denne Tid Kasseroller og Sier, ligeledes af romersk Oprindelse, sædvanlig to Par i samme Grav; hvortil disse Sier have været anvendte, er usikkert, man har gjættet paa, at de, ligesom Tilfældet var hos

Brudstykke af et Sølvspænde med Runeindskrift.

Romerne, have været brugte til at si Vin eller Offerblodet, men det er kun Gisning. Glassager, smukke slebne og med farvede Ornamenter prydede Bægre og andre Kar, ligeledes stammende fra romerske Fabriker, for det meste vistnok i Tyskland, findes ogsaa jevnlig. Ogsaa romerske Kunstsager have fundet Vej her op til Norden, hvortil de romerske Legioner aldrig naaede. Der er saaledes fundet adskillige Broncestatuetter og desl., f. Ex. et smukt Venusbillede paa Øland. De rent romerske Gjenstande, der ere komne for Dagen i Grave fra den ældre Jernalder, mer eller mindre blandede med Sager af barbarisk Oprindelse, ere i det hele taget meget talrige, og et yderligere Vidnesbyrd om den levende Forbindelse, hvori de nordiske Lande stod med de romerske Provinser,

nærmest vistnok gjennem Veichsels og til Dels Oders Dale, give de talrige romerske Sølvmønter. Det ligger i Sagens Natur, at de rent romerske Sager forekomme hyppigst imod Syd; jo højere vi komme imod

Guldhornene.

Nord, des sjeldnere blive de. At det skulde være Romere, særlig romerske Kjøbmænd, der have hvilet i de Grave, hvor saadanne Fund ere gjorte, kan ikke antages, da de romerske Gravskikke var forskjellige fra dem, der efter Gravfundenes Vidnesbyrd var alminderlige hos os i den ældre

Jernalder. Den nordligste virkelig romerske Grav, der kjendes, findes i Mecklenburg.

Den romerske Kultur gjorde sig imidlertid ikke blot gjældende derved, at en Mængde Gjenstande, Vaaben, Luxussager og Sager, der

Gulbbrakteat.

Brystsmykke af Guld med vedhængende Mynter.

Guldmynt med Øsken.

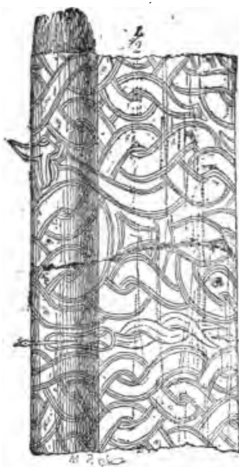
Guldbrakteat; Efterligning af en Mynt.

Guldbrakteat.

Fra Mellemjernalderen.

brugtes i det daglige Liv, kom ind i de nordiske Lande, men den fremmede Stil øvede ogsaa sin Virkning ved at drive Barbarerne til Efterligning og ved i det hele taget at paavirke den nationale. I Reglen kjendes de romerske Sager let i Sammenligning med de raaere og plumpere

barbariske Frembringelser, men da det for den romerske Kunsts Vedkommende var en Forfaldets Tid og den paa mange Maader mere og mere lod sig paavirke af Barbarernes Smag ved Rigets Grænser, kan det dog undertiden være vanskeligt nok at afgjøre, hvad der er af indenlandsk og hvad der er af fremmed Oprindelse. Som Prøver paa ikke-romersk Arbejde fra denne Tid henvise vi foruden til Sølvhjelmen S. 51 til det S. 54 afbildede Bæger med de karakteristiske Dyrefigurer og Beslagstykket S. 54, begge af Sølv med Guldbelægning. S. 54 og 55 sees nogle for den ældre Jernalder betegnende Smykker. Spændet S. 54 fra Sjælland og Brudstykket S. 55 fra Gotland, begge med Runeskrift, ere af forgyldt Sølv med Guldbelægning og Niello. Fra samme Tid eller fra Begyndelsen af Mellemjernalderen ere de to S. 56 afbildede Guldhorn, af hvilke det ene bærer en Indskrift med de ældste Runer.

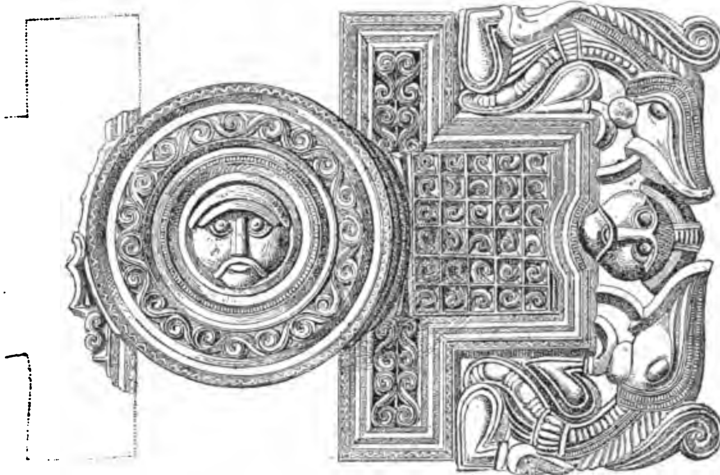

Lanseskaft fra Kragehul Mose.

Mellemjernalderen, der strækker sig fra Midten af det femte til Udgangen af det syvende Aarhundrede, karakteriseres som alt antydet ved en levende Forbindelse med det østromerske Rige, ligesom den ældre Jernalder ved den vestromerske Kulturs Indvirkning. Byzantinske Mønter og prægtige Guldsmykker fandt i betydelig Mængde Vej til de nordiske Lande og den Stil, der aabenbarer sig i de sidste, giver Perioden dens væsenlige Præg.

En særlig Art af Smykker, som nu optræder, er de saakaldte Guldbrakteater, møntlignende brede Guldsager, der have været baarne i Øskener. Det er utvivlsomt, at det oprindelig er virkelige Mønter, der have tjent til Forbilleder for disse Smykker. De hosstaaende Afbildninger S. 57 vise os saaledes en Guldmønt af en østromersk Kejser, der har været indrettet til at bæres paa samme Maade som Brakteaterne, og en

Brakteat som Efterligning af en bestemt Mønt af Kejser Konstans. Det prægtige Brystsmykke af Guld er behængt med byzantinske Guldmønter fra

Brudstykke af et Sølvspænde.

Broncespænde.

Guldspænde.

Fra Mellemjernalderen.

Aarene 425—478. Senere udviklede der sig paa Grundlag af disse Forbilleder en ejendommelig Ornamentik for Brakteaternes Vedkommende.

Mange af dem forestille saaledes et Dyr med et Menneskehoved over, andre bære andre Forestillinger, i hvilke man har ment at finde Hen=

Guldspænde med Granater og Karneoler.

Sølvspænde med Niello.

Stykke af en Halsring af Guld.

Fra Mellemjernalderen.

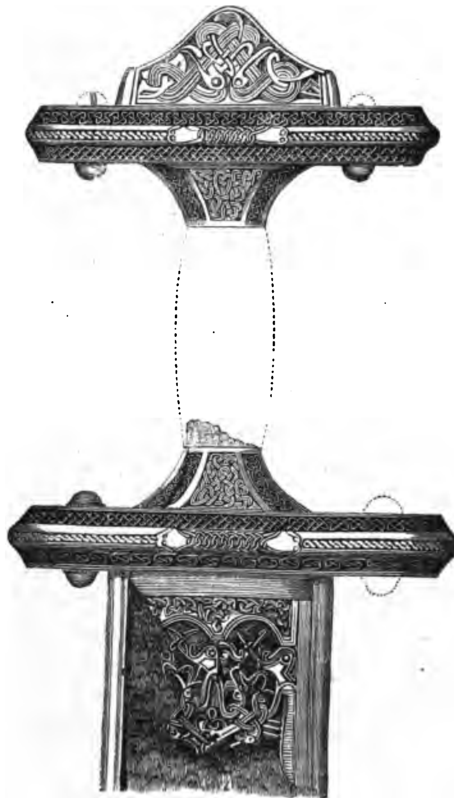
tydninger til Gude- og Heltesagnene, navnlig til Thor og Sagnhelten Sigurd Fofnersbane. Mange ere prydede med Drageslyngninger, et Ornament, som allerede begynder at fremtræde henimod Slutningen af den ældre Jernalder — se f. Ex. det afbildede Stykke af et Lanseskaft fra Kragehul Mose — rigtignok i en langt renere og skjønnere Form, ligesom det gjenfindes i den yngre Jernalder udviklet paa en højst ejendommelig og paa sin Vis meget smagfuld Maade. Brakteaterne forekomme yderst sjelden udenfor Norden og maa derfor betragtes som indenlandske Arbejder.

Af andre fra Mellemjernalderen karakteristiske Smykker skulle vi anføre et Stykke af et prægtigt Halssmykke af Guld, gjengivet i fuld Størrelse (S. 60). Der er i alt funbet tre af disse kostelige Smykker, alle i Sverige, de to i Vestergøtland, det tredie, hvortil det her afbildede Stykke hører, paa Øland. Hver af disse Guldringe vejer imellem $1^1/_2$ og 2 Pund. De bestaa af flere (tre, fem eller syv) oven over hverandre liggende Rør, bækkede med de fineste Filigransirater og andre paalagte Prydelser; bagtil findes et Hængsel, og fortil holdes Ringene sammen ved, at Rørenes Ender stikkes ind i hinanden. Endvidere det S. 59 afbildede Brudstykke af et pragtfuldt forgyldt Sølvspænde, det smukke Broncespænde (S. 59) og Guldspændet (S. 59). Karakteristisk for denne Periode er den jevnlig forekommende Anvendelse af indfattede Glasflusser og kulørte Sten. Hosstaaende Afbildning (S. 60) viser os saaledes et Spænde af Guld med indfattede Granater og Karneoler.

Den yngre Jernalder falder sammen med den egenlige Vikingetid. De nordiske Søkonger, som vel allerede tidligere havde færdedes bristig paa Søen indenfor Nordens egne Omraader, udstrække nu deres Tog til fremmede, til Dels fjerne Lande baade i Vest og Øst, og den mere direkte Berøring imellem den nordiske og den fremmede, i mange Henseender højt udviklede Kultur i Forbindelse med den Overlegenhed, de bjærve Vikinger snart kom til at udfolde blandt de svage og blødagtige Folk, de fejdede paa, giver hele Perioden et for Norden særlig karakteristisk Præg, der vel paa mange Punkter mer eller mindre umiddelbart bærer Mærke af en fremmed Indflydelse, men dog gjennemgaaende lader Vikingetidens nationale Kultur træde frem i let kjendelig Modsætning til hvad der hører de fremmede Lande til. Der udvikler sig Former, som, skjønbt der oftest klæber ikke saa lidt Plumphed ved dem, dog vidne om en ejendommelig Fantasi og ogsaa paa deres Vis kunne være ganske tiltalende, men først og fremmest faaer man ved at se sig om blandt den yngre Jernalders Oldsager det utvetydigste Indtryk af, at de hidrøre fra et Folk, der levede og aandede i Kamp og Krig. Vaabnene spille en meget fremtrædende Rolle, og navnlig udmærke Sværdene sig ved deres imponerende Størrelse, som navnlig bliver meget paafaldende, naar man sammenligner dem med udenlandske Sværd fra samme Tid, og gjør

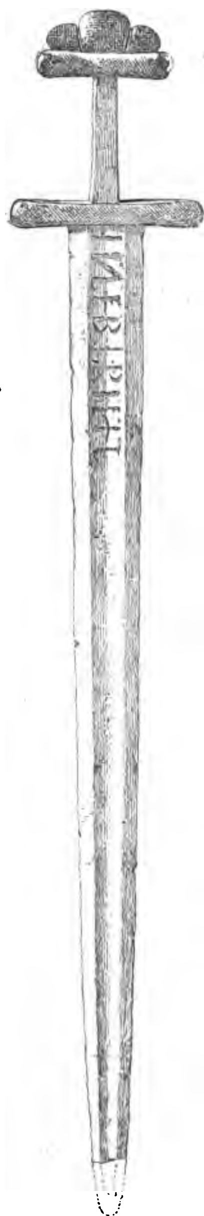
Skjoldbule.

Sværdfæste.

Fra Mellemjernalderen. (Fra en svensk Grav).

det let forstaaeligt, at baade Vestens og Østens Folk maatte bøje sig for de vældige Krigere fra Norden. Men ogsaa i Henseende til Smykker

Sværd.

Lansespids.

Fra den yngre Jernalder.

Sværdfæste.

Saddelknap.

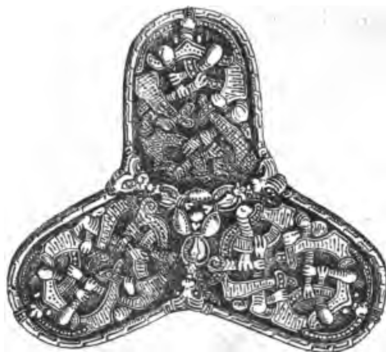
Mankestol.

Fra den yngre Jernalder.

og Ornamentering har den yngre Jernalder sin egen, kraftig udprægede Stil, der tyder paa et Folk med alt andet end milde Sæder. Karakteristisk er saaledes den hyppige Anvendelse af Dyrehoveder (se f. Ex. den S. 64 afbildede Saddelknap af Bronce). Blandt Former, der ere ejendommelige for denne Periode, skal anføres de hyppig forekommende skaalformede og kløverbladformede Spænder S. 65. Der har i det hele været udfoldet en ikke ringe Pragt og Luxus, og navnlig har Smedekunsten staaet højt, thi det meste af hvad der er levnet os ikke blot af Vaaben, men ogsaa af Smykker og desl., er hjemmegjort Arbejde, og det er som oftest udmærket gjort og vidner om en betydelig teknisk Færdighed, ligesom det ogsaa af mange andre Grunde er klart, at hvor levende den Tids

Skaalformet Spænde.

Kløverbladformet Spænde.

Fra den yngre Jernalder.

Mennesker end var gjennemtrængte af Krigerlivets Aand, var der dog ogsaa hos dem Plads for fredelige Idrætter.

Talende Vidnesbyrd om vore Forfædres Vikingefærder og anden Forbindelse med fremmede Lande have vi i de talrige Mønter, der jevnlig komme for Dagen. De stamme dels fra Vest, især fra England, der var et af de for Vikingernes Overfald mest udsatte Lande, dels fra Orienten. Den yngre Jernalder har en overraskende Mængde kufiske (arabiske) Mønter at opvise; for det meste findes de sammen med orientalske Sølvsmykker. Navnlig Sverige er overordenlig rigt paa saadanne Mønter — der er fundet henved 20,000, — men ogsaa Danmark kan opvise mange af disse Vidnesbyrd om Handelssamkvem med Østerlandene. Mønter brugtes imidlertid ikke paa samme Maade som

i vore Dage, thi Betalingen gaves efter Vægt, og udrededes dels med Mønter, som derfor jevnlig ere huggede i større og mindre Stykker, dels med Ringe, af hvilke der afhuggedes Stykker efter hvad der krævedes i det enkelte Tilfælde.

Vi have fattet os i større Korthed om den yngre Jernalder end om de foregaaende Perioder, fordi vi om dette Tidsrum have saa righoldige Oplysninger i de skrevne Kilder, at der paa Grundlag af dem kan oprulles et langt fyldigere Billede, end der kan naaes ved Hjælp af Oldsagerne, der her spille en mere underordnet, skjøndt derfor ingenlunde betydningsløs Rolle. Vi skulle endnu blot tilføje et Par Ord om Jernalderens Gravskikke. De ere meget uensartede i Nordens forskjellige Egne. I Norge er Ligbrænding almindeligst, medens Ligene i det øvrige Norden i den ældre Jernalder for det meste ere begravede ubrændte, ofte i Sandbanker og naturlige Jordhøjninger. I den yngre Jernalder synes Ligbrændingen at have været almindeligst, indtil den henimod den christne Tid atter begyndte at afløses af Højlægning af ubrændte Lig. En navnlig i Sverige hyppig forekommende Gravform er de efter deres Form saakaldte Skibssætninger.

